

6.

SOSIAALINEN OIKEUDENMUKAISUUS
SOSIAALITURVAN UUDISTAMISESSA*Liisa Häikiö*

Tarkastelen tässä luvussa vuosina 2007–2009 kansallisesti toimeenpantua sosiaaliturvan uudistusprosessia sosiaalisen oikeudenmukaisuuden näkökulmasta. Sosiaalinen oikeudenmukaisuus on keskeinen politiikkaprosessien oikeuttamisen ja hyväksyttävyyden lähtökohta. Jo sosiaaliturvan uudistamisen toteuttamiseksi perustetun Sata-komitean asettamisesta kertovan tiedotteen otsikko kuvastaa oikeudenmukaisuuden merkitystä: *Kannustava ja oikeudenmukainen sosiaaliturva kaikille* (Sosiaali- ja terveystieteiden ministeriö 2007). Yhteiskunnassa ja erityisesti päätöksenteossa legitiimi toiminta ja tehdyt ratkaisut pitää perustella oikeudenmukaisiksi yleisesti hyväksyttävällä tavalla.

Käsitteellisenä lähtökohtana käytän amerikkalaisen politiikan tutkijan ja filosofin Nancy Fraserin (1998; 2003; 2008) ajatusta siitä, että sosiaalisen oikeudenmukaisuuden tarkasteleminen edellyttää yhteiskunnallisten ryhmien tunnustamisen, osallistumismahdollisuuksien ja yhteiskunnallisten resurssien jakautumisen yhtäaikaista tarkastelua. Näin tulkittuna taloudellinen ja kulttuurinen epäoikeudenmukaisuus kietoutuvat yhteen samalla toisiaan vahvistaen. Usein väheksytyt ja

tunnustamatta jäävät kansalaisryhmät ovat muita ryhmiä heikommassa asemassa taloudellisesti, ja samalla heidän yhteiskunnalliset osallistumismahdollisuutensa ovat muita heikkommat.

Yhteiskunnallisten ryhmien tunnustaminen merkitsee Fraserin ajattelussa sekä kulttuurista että poliittista tunnustamista (ks. myös Julkunen 2010, 47). Tunnustaminen tarkoittaa tietyn, esimerkiksi sukupuoleen perustuvan identiteettiryhmän toimijuuden hyväksymistä ja vahvistamista yhteiskunnallisissa käytännöissä. Kulttuurinen tunnustaminen on olennaista siksi, että se määrittää joidenkin ryhmien arvostusta ja toisten ryhmien väheksyntää. Se luo perustan joidenkin ryhmien mukaan ottamiseksi ja toisten ryhmien pois sulkemiseksi (vrt. Hall 1999). Identiteettiryhmien tunnustaminen heijastuu myös siihen, millaisia tarpeita yhteiskunnassa pidetään oikeutettuina esimerkiksi tulonsiirroista ja palveluista päätettäessä.

Identiteettiryhmien poliittinen tunnustaminen avaa usein varsin konkreettisesti näille ryhmille mahdollisuuden osallistua yhteiskunnalliseen keskusteluun ja päätöksentekoon. Kun kysymys on yhteiskunnallisten resurssien jakamisesta, yhteiskunnalliset käytännöt mahdollistavat erityisesti käsiteltävän kysymyksen kannalta keskeisten intressiryhmien osallistumisen. Poliittisen tunnustamisen perustalle institutionalisoituneet käytännöt mahdollistavat siten erilaisille identiteetti- ja intressiryhmille osallistumisen resurssien jakamista koskevaan keskusteluun, tai vastaavasti sulkee heidät pois päätöksenteosta.

Fraserin sosiaalisen oikeudenmukaisuuden käsite tarjoaa kaksi näkökulmaa tulkitsevalle politiikka-analyysille. Se mahdollistaa samanaikaisesti politiikkaprosessiin osallistuvien oikeudenmukaisuustulkintojen analysoimisen ja sosiaalisen oikeudenmukaisuuden toteutumisen arvioimisen.

Sosiaaliturvan uudistamisprosessi

Matti Vanhasen toisen hallituksen (2007–2010) asettaman Sata-komitean tehtävänä oli kunnianhimoisesti uudistaa suomalainen sosiaalitur-

va. Sen tuli laatia ehdotus suomalaisen sosiaaliturvan kokonaisuudistuksesta huomioiden erityisesti työn kannustavuuden parantaminen, köyhyyden vähentäminen ja riittävän perusturvan tason turvaaminen kaikissa elämäntilanteissa (Sata-komitea 2009). Samalla se tavoitteli myös sosiaaliturvajärjestelmän yksinkertaistamista ja sosiaaliturvan tulevaisuuden rahoituksen turvaamista.

Taustalla oli perusturvan suhteellinen heikentyminen 1990-luvulta alkaen. Pohjoismaissa perusturva koostuu asumiseen perustuvista etuuksista, joiden tarkoituksena on turvata mahdollisimman monen toimeentulo niin, ettei heidän tarvitse turvautua erikseen haettavaan, tarveharkintaiseen toimeentulotukeen (Kuivalainen 2010). Laman jälkeisenä vuosikymmenenä ansiotulot kasvoivat huomattavasti, mutta perusturvaetuuksia ei korotettu vastaavasti. Sosiaalipolitiikan tutkijoiden ohella huolensa perusturvan varassa elävien tilanteesta oli esittänyt esimerkiksi Sosiaali- ja terveysturvan keskusliitto (Särkelä & Eronen 2007). Perusturva oli jäänyt jälkeen yleisestä elintason noususta lisäten sen varassa elävien kotitalouksien köyhyysriskiä ja tarvetta toimeentulotukeen (Kuivalainen 2010).

Sata-komitean keskeisenä tavoitteena olikin ”riittävän perusturvan tason turvaaminen kaikissa elämäntilanteissa” (Sosiaali- ja terveystoiministeriö 2007) eli perusturvan nostaminen sellaiselle tasolle, että työmarkkinatuen, kansaneläkkeen ja perussairauspäivärahan turvin elävät eivät tarvitsisi toimeentulotukea. Sosiaaliturvan kokonaisuudistus jäi kuitenkin toteutumatta. Komitea esitti pienimpien kansaneläkkeiden tasokorotusta takuueläkkeen turvin. Se ei kuitenkaan esittänyt perusturvan yleisen tason tai työmarkkinatuen korottamista (Honkanen & Tervola 2012). Keskeinen kiista sosiaalipolitiikan uudistusprosessissa muodostui työttömien perusturvan ja ansiosidonnaisen työttömyysturvan välille.

Tarkastelen sosiaaliturvan uudistusprosessia ja erityisesti perusturvan ja ansiosidonnaisen työttömyysturvan välistä jännitettä Sata-komitean loppuraportin, lehtiaineiston¹ ja komitean työskentelyä arvioivien julkaisujen perusteella. Komitean loppuraportti löytyy sosiaali- ja terveystoiministeriön kotisivuilta (Sata-komitea 2009). Se

tarjoaa virallisen näkökulman sosiaalipolitiikan uudistusprosessiin, komitean työskentelyn tavoitteisiin ja saavutettuihin tuloksiin. Komitean työskentelyä käsittelevät muut julkaisut puolestaan tarjoavat tietoa Sata-komitean tavoitteista, saavutuksista ja sisäisestä työskentelystä. Näistä keskeisimpiä julkaisuja ovat Juho Saaren (2009), Osmo Soininvaaran (2010) ja Heikki Hiilamon (2012) tekstit. Soininvaara ja Hiilamo ovat molemmat osallistuneet komitean perusturvajaoston työskentelyyn. Soininvaara oli jaoston puheenjohtaja. Lehtiaineisto mahdollistaa komitean työskentelyä ja saavutuksia käsittelevän julkisen keskustelun tarkastelun. Osa lehdistä on yleisanomalehtiä, osa taas edustaa tiettyä komitean työskentelyyn osallistunutta toimijatahoa. Julkinen keskustelu sisältää luonteeltaan komitean työskentelystä tiedottavia tai sitä yleisesti kommentoivia tekstejä.

Analysoin aineistoa Fraserin kolmesta sosiaalisen oikeudenmukaisuuden ulottuvuuden näkökulmasta. Mitkä tahot *osallistuivat* sosiaalipoliittisen päätöksentekoon ja siitä käytyyn julkiseen keskusteluun? Millaisia identiteetti- ja intressiryhmiä prosessissa *tunnistettiin ja tunnustettiin*? Mitä legitimi osallistuminen ja toimijuus sekä tunnustamisen tavat *merkitsivät prosessin lopputuloksen kannalta*? Aloitan kartoittamalla keskeiset toimijat ja heidän osallistumismahdollisuutensa.

Organisoidut intressiryhmät ja perusturvamiehet

Osallistumisella Fraser (2003; 2008) viittaa edustuksellisuuteen. On keskeistä tarkastella, mitkä identiteetti- tai intressiryhmät ovat edustettuina yhteiskunnallisissa prosesseissa ja päätöksenteossa. Sata-komiteassa osallistujat edustivat etupäässä ministeriöitä ja muita valtionhallinnon tahoja sekä puolueita ja etujärjestöjä. Ministeriöistä läsnä olivat sosiaali- ja terveystieteiden ministeriö (komitean pj., entinen kansliapäällikkö Markku Lehto sekä kokoomuksen ja keskustapuolueen poliittiset valtiosihteerit), valtiovarainministeriö (komitean vara-pj., alivaltiosihteerit Martti Hetemäki ja työ- ja elinkeinoministeriö (vihreiden poliittinen valtiosihteerit). Lisäksi edustettuna oli Kela, kun-

nat (Kuntaliitto), palkansaajat (SAK; STTK, Akava), työnantajat ja yrittäjät (EK; Suomen Yrittäjät ry) sekä kansalaisjärjestöt (STKL).

Osallistujat edustivat siten pääosin suomalaisessa yhteiskunnassa ja sosiaalipolitiikan tekemisessä vahvasti institutionalisoituneita näkökulmia. Vakiintuneiden valtarakenteiden ja toimintatapojen asema näkyi myös komitean neljän erillisen jaoston kokoonpanossa (Sata-komitea 2009). Perusturva-, rahoitus- ja kannustavuus- sekä hallinto- ja prosessijaostossa osallistujat edustivat laajasti eri osapuolia. Sen sijaan ansioturvajaostossa edustettuina olivat ministeriöt ja työmarkkinajärjestöt. Tämä mahdollisti ansioturvaan liittyvien kysymysten käsittelyn vakiintuneella tavalla, kolmikantaneuvotteluissa (Saari 2009; ks. myös Paavola 2006).

Saaren (2009) tulkinnan mukaan komiteaan nimetyt osallistujat kuvastavat suomalaisen sosiaalipoliittisen päätöksenteon valtarakennetta, jossa sosiaalipoliittinen päätöksenteko tapahtuu sosiaali- ja terveysministeriön ulkopuolella valtionvarainministeriön, palkansaajajärjestöjen ja työnantajien kesken. Tällainen korporatiivinen rakenne on ollut vahva sosiaalipolitiikan kansallisessa toimeenpanossa 1960-luvulta lähtien (Kangas 2006; Paavola 2006). Osallistuminen perustuu niin sanottujen organisoitujen intressien väliseen yhteistoimintaan, jossa osallistuvien ryhmien tulkitaan järjestäytyneen yhteiskunnallisten intressien, erityisesti taloudellisten intressien ja tuotannollisten suhteiden mukaan. Korporatiivisen rakenteen keskeiset toimijat, työmarkkinajärjestöt, saavat asemansa talouden ja tuotannon suhteista. Edustettuina ovat työntekijät ja työnantajat. Suomalaiselle korporatiiviselle toiminnalle on lisäksi ominaista etujärjestöjen läheinen yhteys poliittisiin puolueisiin (Paavola 2006, 21). Näin oli myös Sata-komiteassa, jossa osallistujat kuuluivat edustamiensa ryhmien ohella tiettyjen puolueiden vaikutuspiiriin (Saari 2009).

Myös tiedotusvälineet olivat prosessin osallistujia. Osa aiheesta uutisoina lehdistä edusti tiettyä komitean työskentelyyn osallistunutta eturyhmää tai puoluetta. Osa lehdistä oli yleislehtiä. Tiedotusvälineiden osallistumisen merkitys korostui Sata-komitean sisäiseen käyttöön tarkoitettun raporttiluonnoksen, niin sanotun Lehdon

muistion, päädyttyä median käsiin. YLE julkaisi muistion sisältöä 7.11.2008 (Saari 2009). Päivää aikaisemmin Helsingin Sanomat oli uutisoinut, että Sata-komitea tulee uudistamaan työttömyysturvaa kovalla kädellä (HS 6.11.2008, Kotimaa). Uutisen julkinen merkitys korostui, koska komitean työskentelystä oli ollut tätä ennen saatavilla vain vähän tietoa.

Komiteassa käsiteltävistä asioista tuli rytinällä julkisia. Julkinen keskustelu Lehdon muistiosta politisoi ansiosidonnaisen työttömyysturvan ja työttömien perusturvan välisen suhteen. Lehdet tulkitsivat osallistujien edustavan tiettyjä vakiintuneita intressejä ja toimivat perinteisen korporatiivisen rakenteen mukaisesti:

Työmarkkinaneuvottelujen tapaan omista tavoitteista pidetään kiinni viimeiseen asti. Niin palkansaajajärjestöt kuin Elinkeinoelämän keskusliittokin (EK) vastustavat työttömien perusturvan korottamista ilman ansiosidonnaisen turvan nousua. ”Olemme sitä mieltä, että nykyinen malli on hyvä, eli perusturvan ja ansioturvan kytkentää ei pidä poistaa”, sanoo komitean jäsen, lakiasiaintohtori Lasse Laatumen EK:sta. EK on sitä mieltä, kuten valtiovarainministeriökin, että työttömyysturvan tasoa ei voi nostaa. EK:n mielestä korotus veisi työllistymishaluja. Valtiosihteeri Terttu Savolainen (kesk) huomauttaa, että perusturvan nostaminen ei tapahdu ansioturvan kustannuksella. ”Ansioturva ei pienene yhtään, jos perusturvaa parannetaan.” Keskusta kannattaa kytköksen poistamista. SAK:lle ja STTK:lle on tärkeää, että ansiosidonnainen työttömyysturva nousee aina kuten valtion rahoittama perusturvakin. Järjestöt vastustavat myös työttömyysturvakauden jakamista työnhaku- ja aktivointikausiin, jos se johtaa työttömyystuen vähenemiseen. ”Työttömyysturvaetuuksien heikennyksiä emme hyväksy”, johtaja Markku Salomaa STTK:sta sanoo. (Helsingin Sanomat 7.12.2008, Kotimaa, Uudistamiskomitea yhä syvästi erimielinen työttömyysturvasta.)

Sata-komitean perusongelmana oli, että ansioturva ja perusturva lukkiutettiin heti alussa vastakkain. Tässä kunnostautuivat myös perusturvamiehet Soininvaara ja Hiilamo. Soininvaaralla oli asiantuntemusta ja ideoita, mutta priorisointi ja sovittelu eivät onnistuneet. Työmarkkinajärjestöt painottivat luonnollisesti työhön perustuvaa sosiaaliturvaa, mutta on rankkaa syyttää niitä syrjäytymisen hyväksymisestä. (Uutispäivä Demari 1.11.2010, pääkirjoitus, Sata-komitea kuihtui vastakkainasetteluun.)

Nimettyjä intressiryhmiä olivat erityisesti etujärjestöjen, ministeriöiden ja puolueiden edustajat, jotka lehdet hallituspuolueita lukuun ottamatta esittivät ansiosidonnaisen työttömyysturvan puolustajina. Luonnehdinnat työttömien perusturvan kannattajista erosivat tästä perustavalla tavalla. 'Perusturvamiehiä', Soininvaaraa ja Hiilamoa, esiteltiin lehdistössä asiantuntijoina eikä niinkään identiteetti- tai intressiryhmän edustajana. Ennalta tunnistettujen intressien edustaminen ja asiantuntijuus ovat yhteisen hyvän tavoittelun ohella suomalaisessa yhteiskunnassa hyväksyttyjä osallistumisen ja vaikuttamisen periaatteita (Häikiö 2007). Myös sosiaaliturvan uudistusprosessissa edustaminen ja asiantuntijuus olivat osallistujien toiminnan perusta. Ryhmäetujen puolustajina intressiryhmien edustajat ja asiantuntijoina yksilöt olivat legitiimejä osallistujia ja poliittisia toimijoita.

Korporatiiviset käytännöt ja näihin käytäntöihin perustuvat tulkinnot legitiimeistä toimijoista ja toimintatavoista rajasivat niiden toimintamahdollisuuksien kirjoa, joka avautuivat tässä politiikkaprosessissa. Sata-komitean osallistujien rajoittuminen intressiryhmiin tai asiantuntijoihin tuotiin muutamissa teksteissä esiin, mutta vaihtoehtoisia osallistumistapoja ei näissäkään esitetty:

[Stakesin tutkimusprofessori] Sakari Hänninen kyseenalaistaa myös Sata-komitean kokoonpanon. Komiteassa ovat edustettuina hallituspuolueiden lisäksi muun muassa työmarkkinoiden etujärjestöt. Oppositiopuolueet eivät ole mukana. – Onko ollut ihan järkevää, että sinne kootaan yhteen kaikkien etujärjestöjen edustajat. Voi

kysyä, onko perusturvan uudistus oikeasti joku intressiryhmien kompromissiasia, hän sanoo. Silloin tullaan siihen, että niillä, jotka ovat kaikkein heikoimmassa asemassa, on usein myös heikoimmat edustajat. (Taloussanomien 13.11.2008, Työtä tekeväkin pysyy köyhänä.)

Demokratiassa on rakennusvirhe. Köyhät eivät päästä omista asioistaan. (...) Köyhille kukaan ei kyllä edes ehdota edustusta omissa asioissaan. Soininvaara ei harmittele, että perusturvan kohteet eivät itse ole mukana Sata-komiteassa. Ei tule mieleen. Eivät ne kai muuten olisikaan syrjäytyneitä. (Talouselämä 29.11.2010, kolumni, Timo Harakka, Etuillijat ja väistäjät.)

Sata-komiteaan eivät osallistuneet oppositiopuolueet eivätkä heikossa yhteiskunnallisessa asemassa olevat ihmisryhmät. Oppositioapu SDP esiintyi ja otti kantaa sosiaaliturvan uudistukseen julkisessa keskustelussa, mutta 'perusturvan kohteet' eivät osallistuneet tähänkään keskusteluun. Voi sanoa, että sosiaaliturvan uudistuksessa omaksutut käytännöt olivat vakaasti institutionalisoituneita ja julkinen keskustelu suhtautui niihin luonnollisina toimintatapoina. Näin 'perusturvan kohteet' sivuuttavat käytännöt perustuivat kulttuurisiin ja taloudellisiin normeihin, jotka olivat institutionalisoituneet kansallisiin käytäntöihin (ks. Fraser 1998). Prosessin kannalta olennaisten toimijatahojen, kuten tässä tapauksessa perusturvan varassa toimeentulevien, puuttuminen ei muodostunut oikeudenmukaisuuskysymykseksi. Myöskään kansalaisten laajan osallistumisen mahdollistaminen sosiaaliturvan uudistuksesta käytävään keskusteluun ei noussut komitean työskentelyssä tai tiedotusvälineissä merkittäväksi asiaksi, vaikka sosiaali- ja terveysministeriö järjesti nettikeskustelun sosiaaliturvan suurimmista ongelmista ja järjestelmän asiakaslähtöisyydestä otakantaa.fi-sivustolla helmikuussa 2008.

Sosiaaliturvan uudistusprosessiin osallistumisessa merkittäväksi muodostui toimijuuden omaksuminen. Toimiminen edellyttää yksilön tai ryhmän uskoa omiin osallistumis- ja vaikuttamismahdollisuuksiin

(Lister 2003, 39). Toimijuus on kykyä tunnistaa itsensä kyvykkääksi tekemään valintoja käsiteltävistä yhteiskunnallisista kysymyksistä ja toteuttaa näitä valintoja käytännössä sekä luottamusta omaan toimijuuteen muutoksen aikaansaamiseksi. Toimijuutta on se, että osallistujat kokevat voivansa vaikuttaa prosessiin, heitä kuunnellaan ja he voivat muuttaa itselleen tärkeitä asioita (Newman & Dale 2005, 482). He kykenevät luomaan uusia tilanteita, jotka eivät olisi muuten mahdollisia.

Sosiaaliturvan uudistamisen politiikkaprosessin osallistujien ja heidän legitiimin toimijuutensa perusteella Sata-komitea noudatti perinteistä työttömyysturvasta sopimisen ja päättämisen tapaa, jossa työmarkkinajärjestöt ovat keskeisessä roolissa (Kangas 2006). Sosiaaliturvauudistuksen politiikkaprosessi ja siitä käyty julkinen keskustelu alleviivasi työmarkkinaosapuolten etujärjestöjen toimijuutta. Nämä osapuolet myös luottivat omiin osallistumis- ja vaikutusmahdollisuuksiinsa käyträän Sata -komiteaa ja julkista keskustelua omien intressiensä ajamiseen.

Erilaiset työttömät

Osallistumisoikeus turvaa tietyn näkökulman välittymisen poliittiseen toimintaan ja resurssien jakamista koskeviin päätöksiin, mutta se on tärkeää myös ryhmää kunnioittavan tunnustamisen kannalta (Fraser 1998; 2003). Identiteetti- ja intressiryhmien tunnustaminen on jatkuva prosessi. Luokitukset kuten yhteiskuntaluokka tai sukupuoli eivät muodosta pysyviä ryhmiä. Ne määrittävät sen mukaan, millaisia luokituksia omaksutuissa käytännöissä luodaan ja millaisia identifioitumisen mahdollisuuksia toimijoille avautuu (Hall 1999; Wagenaar 2011). On empiirinen kysymys, millaiset erot ovat merkittäviä tietystä politiikkaprosessissa (Häikiö 2005).

Sosiaalipoliittiset järjestelmät yhdistävät ja jakavat yksilöitä ja ryhmiä (Kangas 2004). Työttömyysturvajärjestelmissä erilaiset työttömät kuuluvat eri tavoin työttömyysturvan piiriin. Järjestelmä koostuu

ansio- ja peruspäivärahasta sekä työmarkkinatuesta. Työmarkkinatuki ja peruspäiväraha ovat euromäärältään saman suuruiset. Peruspäivärahan lisäksi työttömyysvakuutuksen piirissä olevat työttömät saavat ansiopäivärahaa, joka nimensä mukaisesti perustuu työttömyyttä edeltäneen ansiotulon määrään.

Ansio- ja peruspäiväraha edellyttävät työttömyyskassan jäsenyyttä ja tietyn työssäoloehdon täyttymistä. Työttömyysvakuutuksen ansio- ja peruspäiväraha on tarkoitettu työmarkkinoilla olevien, mutta väliaikaisesti työttömyyttä kohdanneiden tueksi (kestoltaan enintään 500 päivää). Ansiosidonnaisen vakuutuksen tavoitteena on tietyn kulutustason säilyttäminen työttömyyden aikana (Kuivalainen 2010). Työmarkkinatuki puolestaan edellyttää toimeentulon tarvetta. Tarveharkintainen työmarkkinatuki on tarkoitettu pääasiassa nuorille, vastavalmistuneille ja pitkäaikaistyöttömille (van Gerven 2008). Tavoitteena on turvata kohtuullinen vähimmäistoimeentulo (Kuivalainen 2010).

Sata-komitean työskentelyä käsittelevässä julkisessa keskustelussa työttömyysturvajärjestelmä oli keskeinen työttömien luokittelun lähtökohta:

Sosiaaliturvan uudistamiskomitea (Sata) on Helsingin Sanomien tietojen mukaan uudistamassa työttömyysturvaa kovalla kädellä. Työttömyysturvan rakennetta aiotaan muuttaa niin, että se kannustaa etsimään työtä. Tämän vuoksi työttömän työttömyysturva jaetaan työnhakukausiin ja niin sanottuihin aktivointikausiin. Työnhakukausien yhteenlaskettu pituus voisi olla yksi vuosi, mikä tarkoittaisi äärimmillään sitä, että ansiosidonnaisen työttömyysturvan pituus puolittuisi nykyisestä. Nyt ansioturva saa 500 arkipäivältä eli kahdelta vuodelta. Sata-komiteassa valmistellun esityksen mukaan työttömiä kannustettaisiin etsimään aktiivisesti myös työvoimakoulutusta. Aktiivitoimenpiteiden aikana maksettava tuki olisi parempi kuin työnhakutuki. (...) Edelleen suunnitelmassa on työttömyysturvan työssäoloehdon pidentäminen. Pitää siis olla nykyistä pitempi työhistoria ennen kuin saa tukea. (...) Komi-

teassa esitetyssä mallissa valtio tukisi pelkkää perusturvaa saavia työttömiä enemmän kuin työttömyyskassaan kuuluvia. Ammat-
tiyhdistysliikkeen mielestä valtion on tuettava kaikkia työttömiä
tasapuolisesti. Työttömyysturvan tasokorotukset eivät ole olleet
komiteassa vakavasti edes keskusteluissa. Indeksikorotuksistaan
ei ole yksimielisyyttä. Työnantajat haluavat päin vastoin ansiosidonnaiseen toimeentuloturvaan heikennyksiä, koska työnantajat maksavatkin siitä eniten. (Helsingin Sanomat 6.11.2008, Kotimaa, Työttömyysturva uhkaa heiketä sosiaaliturvan uudistuksessa.)

Keskustelu työttömyysturvasta rajautui pääosin ansiosidonnaiseen turvaan. Päähuomio oli siinä, miten ansiosidonnaisen turvan kesto ja määrä mahdollisesti tulisivat muuttumaan. Toimijoiksi nimettiin ansiosidonnaisen turvan vastustajat ja kannattajat Sata -komiteassa. Työttömät itse eivät määrittäneet aktiivisiksi toimijoiksi julkisessa keskustelussa sen enempää kuin komiteassakaan. He olivat politiikkaprosessin kohteita.

Näistä politiikkaprosessin kohteista tunnistettiin ja tunnustettiin erityisesti ansiosidonnaista turvaa saavat. Julkisessa keskustelussa 'työttömät' tarkoitti pääasiassa ansiosidonnaista turvaa saavia työttömiä. Tämän ulkopuolella olevia työttömiä kutsuttiin 'perusturvaa saaviksi työttömiksi'. 'Kaikki työttömät' nimitys sisälsi niin ansiosidonnaisen kuin perusturvankin piirissä olevat työttömät. Julkisessa keskustelussa työttömyysturvan ulkopuolella olevia työttömiä ei tunnistettu silloin kun käsiteltävänä oli ansiosidonnaisen ja perusturvan välinen suhde.

Työttömyysturvaa käsittelevä keskustelu koski sitä, millä periaatteilla ansiosidonnaista turvaa saavien työttömien toimeentulo työttömyysaikana muodostuu ja miten komitea suunnitteli muuttavansa näitä periaatteita. Prosessin alkupuolella muutosten arvioitiin heikentävän ansiosidonnaista turvaa saavien työttömien toimeentuloa ja kiristävän monella tavalla heidän työttömyysturvansa ehtoja. Tämä tuntuu luonnolliselta pelolta, sillä eurooppalaiset valtiot pohjoismaita myöten ovat viime aikaisissa sosiaalipoliittisissa uudistuksissa kiristäneet etuuksien saantiehtoja ja muuttaneet etuudet eri tavoin

vastikkeellisiksi (van Gerven 2008; Johansson & Hvinden 2007). Korvausten saamisen sijaan korostetaan velvollisuuksia ja aktivointia (Kangas 2006, 250). Esimerkiksi työmarkkinatuen saaminen edellyttää Suomessa nuorelta työttömältä aktivointisuunnitelman tekemistä yhdessä viranomaisten kanssa.

Pertti Koistinen (2007) esittääkin, että sosiaali- ja työpolitiikassa olemme siirtyneet sosiaalisten oikeuksien sijaan korostamaan työtä ja aktiivisuutta etuuksien jakamisen perusteena. Näin sosiaaliturvasta on tullut vastikkeellista ja perustoimeentulo pitää ansaita tavalla tai toisella. Tällainen korostus ei vastaa universalismia korostavaa sosiaalipoliittista ajattelua (Anttonen ym. 2012). Universaali sosiaalipoliittikka sisällyttää kaikki kansalaiset sosiaalisten oikeuksien piiriin pyrkien järjestämään riittävän sosiaaliturvan kaikissa elämäntilanteissa. Suomessa tämä lähtökohta on kirjattu perustuslain 19. pykälään. Perustuslain mukaan jokainen on oikeutettu ihmisarvoisen elämän edellyttämään turvaan eli välttämättömään toimeentuloon ja huolenpitoon esimerkiksi työttömyyden perusteella.

Kyseinen perustuslain pykälä oli kirjattu myös Sata-komitean (2009, liite 3) periaatteeksi. Sosiaaliset oikeudet tai kritiikki sosiaaliturvan vastikkeellisuutta kohtaan ei kuitenkaan noussut Sata-komiteaa käsittelevässä julkisessa keskustelussa esiin:

Kaikkia työttömiä kohdellaan jatkossakin yhdenvertaisesti, kun ansio- ja perusturvan välinen rahoitus- ja etuussuhde pysyy ennallaan. Onhan oikein, että itselleen saa toimeentulon turvaa työttömyyden ajalta sen mukaan, miten on itse osallistunut sen rahoitukseen, [SAK:n järjestösihteeri] Hievanen muistutti. Hän torjui kuitenkin sellainen luulon, että ay-liike olisi jollakin tavoin perusturvan varassa eläviä vastaan. – Myös meidän mielestämme perusturvan tasoa tulee nostaa, Hievanen muistutti. (..) – Nyt on sovittu päälinjoista ja Sata-komitea voi keskittyä perusturvan kehittämiseen. Tehtävää on esimerkiksi asumis- ja työmarkkinatuen parantamisessa, Hievanen sanoi. (Uutispäivän Demari 11.02.2009, Työelämä, Sosiaalitupo takasi työttömyysturvan tason.)

Sen sijaan julkisessa keskustelussa oikeudenmukaisuuden toteutumisen uhkana ja toimijoiden välille eriarvoisuutta luovana toimenpiteenä nousi esiin erityisesti peruspäivärahan ja työmarkkinatuen välisen kytköksen purkaminen. Kytkös merkitsi sitä, että peruspäiväraha ja työmarkkinatuki olisivat euromäärältään saman suuruiset. Työmarkkinatuen nostaminen nostaisi samalla myös peruspäivärahaa ja ansiosidonnaista päivärahaa. Etujärjestöt argumentoivat epäoikeudenmukaiseksi tilanteen, jossa valtio tukisi eri tavoin ansiosidonnaisella turvalla ja perusturvalla olevia työttömiä. Valtion tulisi huolehtia kaikista työttömistä tasavertaisesti:

Poliittisesti arveluttavimpana, jopa konfliktin mahdollisuutena Näätsaari pitää komitean puheenjohtajan Markku Lehdon ehdotusta erottaa perusturva ja ansiosidonnainen työttömyysturva. Esityksen mukaan peruspäivärahaa ja työmarkkinatukea korotettaisiin ilman, että ansiopäiväraha nousee. – Se olisi kaikkien tasavertaisuus- ja oikeudenmukaisuussääntöjen vastaista. Haluaako hallitus tukea sitä, että ihmiset eivät järjestäydy, ja että kassaan kuulumattomat saisivat valtiolta paremman turvan kuin itsensä vakuuttaneet palkansaajat, Näätsaari kysyy. – Kysymys on periaatteellinen, eikä sillä ole mitään tekemistä kansantalouden elatussuhteen kanssa. Jos peruspäivärahaa nostetaan, sillä pitää olla vaikutuksia myös ansiopäivärahaan. Valtion pitää tasavertaisesti huolehtia kaikkien työttömien päivärahoista, kiteyttää Näätsaari laajan palkansaajarin-
taman kannan. Hallitukselta hän odottaa, ettei se linnottaudu kahta miljoonaa palkansaajaa vastaan. (Uutispäivä Demari 18.12.2008, Uutiset, Sata-komitean Näätsaari Jyväskylässä: Työttömyysturva pohjoismaiselle tasolle.)

Tästä näkökulmasta ansiosidonnaisen ja perusturvan välinen kytkös merkitsi sitä, että valtio kohtelee ”kaikkia työttömiä tasapuolisesti” (Helsingin Sanomat 6.11.2008) kun se rahoittaa ”yhdenvertaisesti kaikkien työttömien päivärahaa” (Kansan Uutiset 9.12.2008) ja huolehtii ”tasavertaisesti (...) kaikkien työttömien päivärahoista”

(Uutispäivä Demari 18.12.2008). Perus- ja ansioturvan välisen kytken säilyttäminen osana työttömyysturvan ehtoja olikin palkansaajajärjestöille oikeudenmukaisuus- ja kohtuullisuuskysymys (Saari 2009). Näin ryhmien välisen oikeudenmukaisuuden toteutuminen ei näyttänyt edellyttävän erojen poistamista vaan olemassa olevien erojen ylläpitämistä.

Sosiaaliset oikeudet eivät olleet osa julkista keskustelua. Hyväksyttävän toimeentulon perustana oli osallistuminen työmarkkinoille ja työssä saatu palkka. Perusturvaa saavat työttömät ja työttömyysturvan ulkopuolella olevien eriytynyt asema suhteessa ansiosidonnaista työttömyysturvaa saaviin jäi julkilausumatta ja tunnistamatta. Heidän heikko yhteiskunnallinen asemansa ja vaikeudet ”kohtuullisen toimeentulon” saamiseksi nousevat keskusteluun yleisinä toiveina ”perusturvan kehittämisestä”.

Kun julkisessa keskustelussa ”työttömät” kategoria viittasi lähinnä ansiosidonnaisen turvan piirissä oleviin, jäivät työttömien väliset erot marginaaliin sosiaaliturvan uudistuksesta käydyssä julkisessa keskustelussa. Julkisessa keskustelussa tunnistamatta jäivät erityisesti ne, joiden ei ollut mahdollista kuulua itsensä vakuuttaneiden palkansaajien ryhmään tai ne, joille nykyinen järjestelmä ei turvannut riittävää toimeentuloa. Tähän ryhmään kuuluivat esimerkiksi työmarkkinoille juuri tulleet nuoret tai sieltä pois ajautuneet pitkäaikaistyöttömät. Kysymys on heterogeenisestä ryhmästä, johon kuuluvat vaikkapa akateemisesti koulutetut nuoret äidit (ks. Julkunen 2010, 205–206), peruskoulun jälkeen vaille koulutus- tai työpaikkaa jääneet nuoret (Kojo 2012), eritaustaiset maahanmuuttajat (Ristikari 2012) sekä tehtaan sulkeuduttua uutta työtä vaille jäävät ikääntyneet, työntekijäammateissa työskennelleet irtisanotut (Jolkkonen ym. 2012). Näin ollen perusturvaa saavat tai sosiaaliturvan ulkopuolelle jäävät eivät muodosta helposti tunnistettavaa tai tunnustettavaa identiteettiryhmää. He eivät ole järjestäytyneet yhtenäiseksi kansalaisliikkeeksi tai etujärjestöksi.

Resurssien jako: Kaikki osallistujat saivat mitä halusivat?

Resurssien jaossa työttömien väliset erot kuitenkin konkretisoituivat. Prosessissa todentui Fraserin (2008, 21) sosiaalisen oikeudenmukaisuuden jäsenyyksen ydin: ”*no redistribution or recognition without representation*”. Osallistuminen muodostaa tunnustamisen ja resurssien jakamisen perustan. Tulkinta ansiosidonnaisen työttömyysturvan piirissä olevien asemasta legitimiinä sosiaaliturvaa saavana identiteetti-ryhmänä, työttöminä, vakiintui ja sulkeutui julkisuudessa syksyn 2008 kuluessa. Muunlaisten työttömien jääminen tämän tunnustamisen ulkopuolelle jätti heidät ensin julkisen keskustelun ja myöhemmin resurssien jaon suhteen marginaaliin.

Keskustelun sulkeuma peitti ansiosidonnaisen turvan piirissä olevien ja perusturvan varassa elävien työttömien erilaiset yhteiskunnalliset asemat ja erot toimeentulossa. Näin se pohjusti työmarkkinajärjestöjen talvella 2009 solmiman sosiaaliturvon yhteiskunnallisen hyväksyttävyyden. Sosiaaliturpo keskittyi ansiosidonnaisen työttömyysturvan kehittämiseen:

Työmarkkinaosapuolet ovat päässeet sopuun omista elvytysehdo-
tuksistaan hallitukselle. Jos ne toteutuvat, työnantajilta poistuisi
kansaneläkemaksu, eikä työttömyysturvaa leikattaisi. Palkansaaajien
ja työnantajien keskusjärjestöt kertovat sopineensa yhteisistä eh-
dotuksista hallituksen työelämäuudistajille. Osapuolten mielestä
elvytystä auttaisi, jos työnantajilta poistettaisiin kansaneläkemaksu.
Vastineeksi työeläkemaksua korotettaisiin asteittain seuraavina vuo-
sina, ja maksu jakautuisi puoliksi työnantajan ja palkollisen kesken.
Palkansaaajajärjestöille tärkeä työttömyysturva jää ehdotuksessa
lähes ennalleen, toisin kuin sosiaaliturvaa uudistava hallituksen
Sata-komitea suunnitteli. (...) Lopullisesti työmarkkinalaisää-
dännön muutoksista päättää kuitenkin hallitus. (Taloussanomat
22.1.2009, Työnantaja voi päästä eroon Kela-maksuista.)

Työmarkkinajärjestöt esittävät parannuksia ansiosidonnaisen työttömyysturvan tasoon. Työttömyysturvaan tehtävää ns. prosenttivähennystä lievennetään, mikä nostaa ansiopäivärahaa keskimäärin 10 euroa kuukaudessa. Ansiopäivärahan laskennassa sovellettavan taitetekohdan nosto korottaa lisäksi vähintään 2 300 euroa kuukaudessa ansaitsevien päivärahoja. (Palkkatyöläinen 4.2.2009, Työelämässä, Työttömyysturvan leikkaukset torjuttiin.)

Julkinen keskustelu keskittyi ansiosidonnaiseen työttömyysturvaan ja sen osalta tehtyjen ratkaisujen esittelyyn. Sosiaalilupoon kirjatut päätökset merkitsivät työnantajille Kela-maksun poistoa ja työntekijöille ansiosidonnaisen työttömyysturvan ehtojen ja työttömyyspäivärahan parantamista lisäpäiväoikeuksien, vuorotteluvapaan vakinaistamisen, muutosturvan, koulutuspäivärahan, aikuiskoulutustuen ja prosenttivähennyslain myötä. Työntekijäpuolta edustavat ja talouselämäkysymyksiin keskittyneet lehdet kehuivat ratkaisua. Palkansaajajärjestöt ja työnantajien edustajat esiintyivät jutuissa toistensa ja hallituksen hyväksyminä asiantuntijoina, jotka kykenivät ratkaisemaan työttömyysturvaan liittyvät ongelmat:

Asiat eivät olleet helppoja, mutta neuvottelut vietiin läpi kolmessa päivässä. Moneen kertaan oli veljeys veitsenterällä, Laatunen sanoo. Onnistumisen Laatunen lukee neuvottelijoiden kokemuksen ansioksi. Neuvottelupöydän ääreen oli kasaantunut yhteensä noin 130 vuoden työmarkkinakokemus. EK:n Laatusen lisäksi siinä istuivat SAK:n Lauri Ihalainen, STTK:n Mikko Mäenpää ja Akavan Matti Viljanen. Järjestöjohtajille asiat olivat entuudestaan perin tuttuja. He tiesivät toistensa mahdollisuudet ja liikkumatilan. Lisäksi johtajilta löytyi kanttia myös joustaa tarvittaessa. (Kansan Uutiset 8.2.2009, Kotimaa, Sosiaalitulo avasi monta solmua.)

Erityisesti työntekijäpuolen lehdet, mutta myös talouselämälehdet korostivat työntekijöiden ja työnantajien yhteisyyttä uutisoidessaan sosiaalitulon syntyprosessin vaihteita ja saavutetun ratkaisun

sisältöä. Uutisoinnissa EK:n puheenjohtaja ja ammattiyhdistysten puheenjohtajat olivat yhteisrintamassa uudistamassa sosiaaliturvaa. Erilaisten toimijoiden on luotava keskinäistä yhteisyyttä, koska se mahdollistaa osallistumisen ja legitiimin toimijuuden (Fraser 1998). Perinteinen korporatiivinen rakenne tarjosi kehyksen sosiaalitupon tekijöiden yhteisyydelle. Yhteyttä tiivistä Sata-komitea, jonka tavoitteet ja toimintatavat näyttivät muodostavan uhan niin työntekijöille kuin työnantajillekin.

Näin tulkiten sosiaalitupon tekijät torjuivat Sata-komitean työttömyysturvan leikkauspyrkimykset tehokkaalla toiminnallaan. Kiista ansiosidonnaisen turvan ja perusturvan välisestä suhteesta ratkesi niin, että kytkös niiden välillä säilyi. Ratkaisun tunnistamat työttömyysturvaa tarvitsevat olivat työmarkkinoilla joko 'työttöminä', tulevaisuudessa työttömäksi jäävinä, pätkätyöläisinä tai osa-aikatyöntekijöinä. Kaikkia työttömiä, perusturvaa saavia työttömiä tai työttömyysturvan ulkopuolisia sosiaalitupon ei koskenut, heidän asioidensa edistäminen jäi Sata-komitean jatkotyöskentelyn asiaksi. Hallitus (ja perusturvaa kannattavaksi tunnistettu keskustapuolue) hyväksyi tämän linjauksen:

Hän [sosiaali- ja terveysministeri Hyssälä] kiinnitti huomiota myös työmarkkinajärjestöjen tekemään ns. "sosiaalitupoon", jossa järjestöt pääsivät sopuun työnantajan kansaneläkemaksun alentamisesta ja työeläkemaksun korottamisesta. – Työmarkkinajärjestöjen sosiaalivakuutusta koskevat ehdotukset on otettu Sata-komiteassa huomioon. Ne on sopeutettu ajankohtaiseen suhdannetilanteeseen, jossa on näköpiirissä työttömyyden kasvu, Hyssälä totesi. Hän huomautti, että työttömyysturvan merkitys korostuu aikoina, jolloin työttömien määrä kasvaa ja työnsaanti vaikeutuu ja työttömyys saattaa myös pitkittyä. – Pidän tärkeänä, että tällaisessa taloudellisessa epävarmassa tilanteessa huolehditaan erityisesti niistä ihmisistä, joihin työttömyys tai sen uhka kohdistuu. Työmarkkinajärjestöjen ehdotuksessa on hyvä, että parannetaan työttömien mahdollisuutta omaehtoiseen koulutukseen ja kannustetaan aktiivitoimenpiteisiin ryhtymistä. Nämä esitykset ovat olleet komiteatyössä vahvasti esillä,

Hyssälä kuvasi. (Suomenmaa 28.1.2009, Varsinaissuomalaiset saivat tietoa Sata-komitean työstä.)

Sosiaalitupon hengessä sosiaali- ja terveysministeri tunnusti erityisesti ansiosidonnaisen turvan piirissä olevien työttömien tarpeet taloudellisen tilanteen heikentyessä. Työntekijöiden ja työnantajien osallistumisen korostuminen ja heidän osallistumistapansa muodosti työttömyydestä ensisijaisesti työmarkkinakysymyksen, jonka ratkaisuun heillä oli ensisijainen oikeus. Työmarkkinakysymyksenä työttömyysturvasta sopiminen tapahtui Sata-komitean työskentelyn ulkopuolella, korporatiivisen järjestelmän piirissä.

Olli Kangas (2004) on esittänyt, että korporatiivisesti toimivat sosiaalipoliittiset järjestelmät ovat suojassa uudistuksilta, eivätkä sosiaaliturvan leikkaukset helposti kohdistu niihin. Niiden vakautta ylläpitää se, että ne ymmärretään sopimusjärjestelmiksi, joissa oikeus etuuksiin syntyy kontribuution mukaan. Julkisessa keskustelussa työmarkkinatoimijat oikeuttivat toimintaansa ja sosiaalitupossa sovitujen asioita sillä, että he edustavat maksajia ja edunsaajia. Maksajilla ja edunsaajilla oli kulttuurisesti vahva oikeus esittää vaatimuksia ja sopia resurssien jaosta.

Tulkinta työmarkkinaosapuolten yhteisestä legitimiudesta toimituudesta työttömyysturvasta sopimisesta myös hyväksyttiin julkisessa keskustelussa muutamia puheenvuoroja lukuun ottamatta:

”On aika mielenkiintoista, että juuri ennen kuin Sata-komitea tulee ulos omine ehdotuksineen, työmarkkinajärjestöt sopivat keskenään, mitä nyt oikeasti tehdään.” [Valtion taloudellisen tutkimuslaitoksen VATT:n tutkimusjohtaja Roope] Uusitalo muistuttaa, että työmarkkinajärjestöt ovat olleet mukana Sata-komiteassa valmistelemassa sosiaaliturvauudistusta. ”Käytännössä sama ryhmä on riidellyt samoista asioista jo muutaman vuoden - vain sillä erolla, että komiteassa olivat mukana myös valtiovallan ja veronmaksajien edustajat. Nyt he puuttuivat joukosta.” Uusitalon mukaan sosiaalitupon suurin ongelma on se, että paketilla pyritään parantamaan

ansiosidonnaisia etuuksia ja kasvattamaan eroa ansiosidonnaisten etuuksien ja perusturvan välille. ”Samaan aikaan halutaan lukita linkki perusturvan ja ansiosidonnaisen työttömyysrahan välillä sopimalla, että perusturvaa ei saa jatkossa korottaa parantamatta samalla automaattisesti ansioturvaa. Tämä on kyseenalainen tempu, koska diili on sovittu porukalla, josta puuttuu perusturvaa saavien edustus.” (Helsingin Sanomat 24.01.2009, Kotimaa, Vattin tutkimusjohtaja suomii sosiaalilupoa.)

Sosiaalilupoa koskeva kriittinen keskustelu käsitteli sitä, että työmarkkinajärjestöt käyttivät valtaansa Sata-komitean yli. Kritiikki kohdistui siihen, että työntekijät ja työnantajat päättivät keskenään omia etujaan ajaen, miten työttömyysturvan uudistaminen tapahtuisi ja mitä uudistuksia pantaisiin toimeen. Erityisesti työmarkkinajärjestöt ja heidän jäsenensä hyötyivät ja perusturvan varassa olevat hävisivät sosiaalitupon sosiaaliturvan uudistuspäätöksissä (ks. myös Soininvaara 2010; Hiilamo 2012).

Sosiaalilupossa sovitut toimenpiteet sisällytettiin myöhemmin Sata-komitean (2009) loppuraporttiin. Loppuraportin mukaan komitea oli pidättyväinen tekemään muita menoja lisääviä esityksiä loppumietinnössä, sen tekemät uudet esitykset olivat vain kuudesosa sosiaaliturvan uudistuksen kokonaiskustannuksista:

Varovaisesti arvioiden edellä esitettyjen uusien toimenpiteiden välittömät kustannukset ovat 105 miljoonaa euroa. (...) Aikaisemmin toteutettavaksi päätettyjen toimenpide-ehdotusten kustannusvaikutukset ovat varovaisesti arvioiden noin 530 milj. eur. Kustannusvaikutuksiltaan merkittävimmät toimenpiteet ovat perusvähennyksen korotus (195 milj. eur.), takuueläke (111 milj. eur.), työttömyyspäivärahan, työvoimapoliittisen koulutuksen ja omaehtoiden opiskelun tuen sekä ylläpitokorvauksien muutokset (105 milj. eur.), prosenttivähennyslaki (72 milj. eur) sekä indeksisuojan laajennus (35 milj. eur.). Kokonaisuudessaan komitean esittämien

toimenpiteiden kustannusvaikutukset ovat siis varovaisesti arvioiden 635 milj. eur. (Sata-komitea 2009, 116–117.)

Loppuraportin kustannuslaskelmat osoittavatkin, että sosiaaliturvan uudistukseen käytettävät varat oli jo jaettu työmarkkinajärjestöjen sopimassa sosiaaliturvassa ja hallituksen tekemässä takuueläkepäätöksessä ennen komitean esityksiä. Loppuraportissa perusturvan tasoa ehdotettiin parannettavaksi takuueläkkeen ohella varsin vaatimattomasti laajennetun indeksisuojan myötä sekä työttömyysturvan piirissä olevien aktivointilisää korottamalla. Toimeentuloturvan kannustavuutta komitea ehdotti parannettavaksi aktivointisuunnitelman aikaistamisella ja työmarkkinatuen tarveharkinnasta luopumisella. Näistä työmarkkinatuen tarveharkinnasta luopuminen helpottaa erityisesti perusturvan ulkopuolelle jäävien tilannetta.

Toisin kuin sosiaaliturva Sata-komitean loppuraportti sai kriittisen vastaanoton eri tahoilta. Perusturva jäi uudistamatta:

Hän [Vasemmistoliiton eduskuntaryhmän puheenjohtaja Anni-ka Lapintie] ihmettelee myös sitä, että Sata-komitea jätti viime viikolla luovuttamassaan mietinnössä puuttumatta sosiaaliturvan suurimpaan ongelmaan. Perusturvan jättäminen jälkeen yleisestä tulo- ja kustannuskehityksestä on kaksinkertaistanut köyhyyden kymmenessä vuodessa. Hallitus antaa tuloerojen kasvaa, Lapintie toteaa. (Kansan Uutiset 3.2.2009, Kotimaa, ”Perusturvan parannus nyt eikä 2011”.)

Resurssien jaon kohdentuminen pääasiassa ansiosidonnaisen turvan parantamiseen ei herättänyt laajaa julkista keskustelua. Käytetyissä puheenvuoroissa tai uutisoinnissa ei juuri käsitelty sitä, että perusturvaetuuksien taso oli heikentynyt paitsi suhteessa keskimääräiseen ansiokehitykseen, myös suhteessa mataliin palkkoihin (ks. Moisio 2009). Koska palkkataso heijastuu ansiosidonnaiseen tukeen, mutta perusturvaan ei oltu tehty indeksikorotuksia 1990-luvun jälkeen, oli työttömien perusturva heikentynyt myös suhteessa ansiosidonnaisella olevien työttömyysturvaan.

Julkiseen keskusteluun osallistuneet eivät korostaneet ansiosidonnaisen ja perusturvan kytköksen säilyttämisen merkitsevän sitä, että perusturvan korotus hyödyttää eniten hyvätulaisia työstä työttömäksi jääviä. Perusturvan tasokorotuksen vaikutukset ansiopäivärahoihin ovatkin yllättävät. Ansiosidonnainen turva nousee kahdesta syystä: perusturvan korotuksesta ja ansiopäivärahan korotuksesta, joka on yleensä 55 prosenttia perusturvan korotuksesta. Kynnyksen ylittävillä tulotasoilla perusturvan korotus on 177 prosenttia suurempi kuin itse perusturvan korotus (Honkanen & Tervola 2012). Kytkös merkitsee sitä, että perusturvan korotus ei kohdistu kovin tehokkaasti niihin, jotka ovat kaikkein heikoimmassa asemassa eli toimeentulotukea tarvitseviin. Heillä käytettävissä olevien tulojen lisäys on vain neljäs- tai kolmasosa peruspäivärahan tasokorotuksesta (Honkanen & Tervola 2012).

Kuivalaisen (2010) mielestä olemmekin tulleet siihen tilanteeseen, jossa minimiturva ei ole taattu. Tämä olisi kuitenkin tärkeää oikeudenmukaisessa yhteiskunnassa. Turvaako sosiaaliturva kaikille perustuslain hengen mukaisen sosiaalisesti hyväksyttävän elintason, kysyy Kuivalainen. Ainakaan nykyisen perusturvan varassa elävät kotitaloudet eivät kykene saavuttamaan minimikulutuksen tasoa (Niemelä & Raijas 2012).

Lopuksi

Olen tässä luvussa tulkinnut sosiaaliturvan uudistamisprosessia sosiaalisen oikeudenmukaisuuden näkökulmasta. Fraserin sosiaalisen oikeudenmukaisuuden teoria mahdollistaa toimijoiden oikeudenmukaisuustulkintojen analysoimisen politiikkaprosessissa. Sosiaalinen oikeudenmukaisuus on keskeinen legitiimin yhteiskunnallisen toimijuuden ja hyväksyttävien yhteiskuntapoliittisten ratkaisujen perusta. Toimijat pyrkivät kehystämään omat toimintatapansa ja tavoittelemansa päämäärät niin, että ne on mahdollisimman laajasti tulkittavissa kulttuurisesti, sosiaalisesti ja poliittisesti oikeudenmu-

kaisiksi. Näin oikeudenmukaisuustulkinnat kertovat keskeisistä poliittikkaprosessin avautumisen ja sulkeutumisen ehdoista. Vallitsevien toimintatapojen tulkinta ja argumentoiminen epäoikeudenmukaiseksi avaa ja politisoii yhteiskunnallisia kysymyksiä. Niiden sulkeutuminen edellyttää keskeisten toimijoiden yhteisymmärrystä siitä, että kysymyksen ratkaisemiksi sovelletut toimintatavat ja tehdyt päätökset ovat oikeudenmukaisia.

Fraser (1998; 2008) tarjoaa myös normatiivisen perustan sosiaalisen oikeudenmukaisuuden arvioimiselle. Kaikilla, joiden toimintaa jokin hallintarakenne ohjaa ja säätelee, on moraalinen toimintaoikeus kyseisessä rakenteessa. Sosiaalisen oikeudenmukaisuuden toteutumisen edellyttää, että yhteiskunnallisesti institutionalisoitujen käytäntöjen tulee mahdollistaa osallisten yhdenvertainen osallistuminen. Normatiivisena käsitteenä sosiaalinen oikeudenmukaisuus mahdollistaa poliittikkaprosessien kriittisen tarkastelun huomioiden toimijoiden sekä kulttuuristen, sosiaalisten ja taloudellisten rakenteiden vuorovaikutuksen sekä niiden merkityksen yhteiskunnallisten asemien ja (taloudellisten) resurssien jaossa.

Toimijoiden tulkinnat sosiaalisesta oikeudenmukaisuudesta eivät aina vastaa normatiivista, kaikkien osallisten tunnustamista painottavaa käsitystä sosiaalisesta oikeudenmukaisuudesta. Päinvastoin, yhteiskunnallisessa toiminnassa sosiaalisen oikeudenmukaisuuden tulkinnat rajaavat osallisia ja huomioon otettavia näkökulmia. Tulkitsevan poliittikka-analyysin näkökulmasta sosiaalisen oikeudenmukaisuuden analysoiminen lisää ymmärrystä poliittikkaprosessien toimijoista ja merkityksistä sekä niiden yhteiskunnallisista seurauksista. Osallistumisen, tunnustamisen ja yhteiskunnallisten resurssien jakautumisen yhdistäminen mahdollistaa mukaan ottamisen ja ulos sulkemisen dynamiikan analysoimisen sekä sen arvioimisen, mikä merkitys tällä on poliittikkaprosessin lopputuloksen kannalta (Häikiö & Leino tässä julkaisussa).

Sosiaaliturvan uudistusprosessin analysoiminen osoittaa miten verkostomaiset hallintakäytännöt eivät välttämättä sisällä mitään uutta. Toimintatavat ja toimija-asemat perustuivat korporatiivisen hallinnan

mukaisiin kulttuurisiin ja poliittisiin arvoihin. Näissä käytännöissä taloudellisia intressejä edustavat tahot osallistuvat yhteiskunnalliseen päätöksentekoon ja sosiaalipolitiikan toimeenpanoon. Sosiaaliturvan uudistamisprosessissa demokraattisuuden ja yhdenvertaisen osallistumisen puute näyttäytyi korporatiivisen hallinnan piiriin kuuluvien yhteiskunnallisten ryhmien vahvana asemana ja sen ulkopuolella olevien ryhmien heikkona asemana. Mediassa käyty julkinen keskustelu mahdollisti vahvoja osallistujia kehystämään omat toimensa, päämääränsä ja saavutuksensa niin, että ne tulivat riittävän laajasti tulkituiksi oikeudenmukaisina. Julkisen keskustelun hegemoninen kehys luonnollisti korporatiiviset suhteet ja niiden legitimitetin työttömyysturvaa koskevien päätösten tekijöinä.

Fraserin (1998, 35) mukaan tunnustamattomuuden tuottama epäoikeudenmukaisuus on juuri tällaisten institutionalisoitujen arvojen seurausta. Heikkojen ryhmien ulossulkeminen yhteiskunnallisesta osallistumisesta heikentää näin näiden samojen ryhmien mahdollisuuksia tulla tunnustetuiksi täysivaltaisiksi yhteiskunnan jäseniksi, joilla on legitiimi oikeus yhteiskunnan resursseihin (Fraser 2003). Prosessi ei luonut tilaa uusien identiteettiryhmien tunnistamiseen ja tunnustamiseen sosiaaliturvaan tai rajatumminkin työttömyysturvaan liittyvissä kysymyksissä. Myös resurssien jakoa koskevat päätökset perustuivat näille samoille arvoille. Voi sanoa, että perusturvan varassa olevat työttömät tai kokonaan työttömyysturvan ulkopuolella olevat työttömät kohtasivat prosessissa sosiaalista epäoikeudenmukaisuutta monella tasolla.

Viitteet

1. Lehtiaineisto koostuu erilaisista juttutyypeistä seuraavista lehdistä: Aamulehti (42); Helsingin Sanomat (75); Kansan Uutiset (21); Kauppalehti (6); Palkkatyöläinen (6) Suomenmaa (13); Talouselämä (4); Taloussanomat (14); Utispäivä Demari (22). Valittujen juttujen pääasiana on Sata -komitea.

- Akrich, Madeline (1992). De-Description of Technical Objects. Teoksessa Wiebe E. Bijker & John Law (toim.): *Shaping Technology / Building Society: Studies in Sociotechnical Change*. Cambridge: The MIT Press, 205–224.
- Akrich, Madeline & Bruno Latour (1992). A Summary of a Convenient Vocabulary for the Semiotics of Human and Nonhuman Assemblies. Teoksessa Wiebe E. Bijker & John Law (toim.): *Shaping Technology / Building Society: Studies in Sociotechnical Change*. Cambridge: The MIT Press, 259–264.
- Alastalo, Marja & Maria Åkerman (2011). *Tieto hallinnassa*. Tampere: Vastapaino.
- Alasuutari, Pertti (1999). *Laadullinen tutkimus*. Tampere: Vastapaino.
- Andersen, Hans Thor & Ronald Van Kempen (2001). *Governing European cities: Social fragmentation, social exclusion and urban governance*. Aldershot: Ashgate.
- Anderson, Rob & Kenneth N. Cissna & Leslie A. Baxter (2004). *Dialogue: theorizing difference in communication studies*. Lontoo: Sage.
- Anttonen, Anneli & Liisa Häikiö (2011). Care 'going market': Finnish elderly-care policies in transition. *Nordic Journal of Social Research*. Special Issue: Welfare-state change, the strengthening of economic principles, and new tensions in relation to care in Europe. 2011/2, 1–21.
- Anttonen, Anneli & Liisa Häikiö & Kolbeinn Stefánsson (2012). *Welfare State, Universalism and Diversity*. Cheltenham: Edward Elgar Publishing.
- Asikainen, Eveliina & Ari Jokinen (2008). Kaupunkiluonnon hallinnan utopia. *Alue ja Ympäristö* 37:2, 49–62.
- Asikainen, Eveliina & Ari Jokinen (2009). Future Natures in the Making: Implementing Biodiversity in Suburban Land-use Planning. *Planning Theory & Practice* 10:3, 351–368.
- Austin, John Langshaw (1962). *How To Do Things With Words?* Oxford: Oxford University Press.
- Bamberg, Jarkko (2012). *Shaping Places Online: Exploring the Potential of the Internet for Public Engagement in Spatial Local Governance*. Tampere: Tampere University Press.
- Bamberg, Jarkko & Helena Leino (2008). Tapaukset Vuores ja Nurmi-Sorila. Teoksessa Kaisu Anttonen & Katri Laihosalo & Helena Leino (toim.): *Kaupunki kasvaa – miten käy ympäristön?* Helsinki: Suomen Kuntaliitto, 50–61.
- Bang, Henrik (toim.) (2003). *Governance as social and political communication*. Manchester: Manchester University Press.

- Bang, Henrik & Eva Sørensen (1998). *The Everyday Maker: a new challenge to democratic governance*. COS-rapport 3/1998. Kööpenhamina: Center for Offentlig Organisation og Styring.
- Barnes, Barry (2000). *Understanding Agency. Social Theory and Responsible Action*. Lontoo: Sage.
- Beck, Ulrich (1986). *Risikogesellschaft. Auf dem Weg in eine andere Moderne*. Frankfurt a.M.: Suhrkamp.
- (1991). *Politik in der Risikogesellschaft. Essays und Analysen. Mit Beiträgen von Oskar Lafontaine, Joschka Fischer, Erhard Eppler u.a.* Frankfurt a.M.: Suhrkamp.
- (2009) *World at Risk*. Cambridge: Polity Press.
- (2012) Redefining the Sociological Project: The Cosmopolitan Challenge. *Sociology* 46:1, 7–12.
- Becker, Howard S. (1998). *Tricks of the Trade: How to Think about Your Research While You're Doing It*. Chicago: The University of Chicago Press.
- Becker, Ted (2007). How Deliberative Democracy May Keep Pseudo-Democracy, the New Rule by the Few, From Bungling into Global Catastrophes. *Journal of Public Deliberation* 3:1, <http://services.bepress.com/jpd/vol3/iss1/art5>, 20.3.2011.
- Bekkers, Viktor & Geske Dijkstra & Arthur Edwards & Menno Fenger (2007). *Governance and the Democratic Deficit: Assessing the Democratic Legitimacy of Governance Practices*. Ashgate: Aldershot.
- Bellamy, Richard & Dario Castiglione (2011). Democracy by Delegation? Who Represents Whom and How in European Governance? *Government and Opposition* 46:1, 101–125.
- Benz, Arthur & Yannis Papadopoulos (2006). *Governance and Democracy*. Lontoo: Routledge.
- Berger, Peter & Thomas Luckmann (1966). *The Social Construction of Reality: A Treatise in the Sociology of Knowledge*. Garden City, NY: Anchor Books.
- Berkes, Fikret & Johan Colding & Carl Folke (toim.) (2003). *Navigating Social-Ecological Systems: Building Resilience for Complexity and Change*. Cambridge University Press: Cambridge, U.K.
- Bevir, Mark (2010). *Democratic Governance*. Princeton and Oxford: Princeton University Press.
- (2011) *The Sage Handbook of Governance*. Lontoo: Sage.
- Bevir, Mark & Rod A. W. Rhodes (2003). *Interpreting British Governance*. Lontoo: Routledge.
- Blaug, Ricardo (2002). Engineering democracy. *Political Studies*. 50:1, 102–116.
- Bonnell, Victoria & Lynn Hunt (1999). *Beyond the Cultural Turn, New Directions in the Study of Society and Culture*. Berkley: University of California Press.
- Bourdieu, Pierre (1991). *Language and Symbolic Power*. Cambridge: Polity Press.

- Bradley, Karin & John Jørgensen & Erik Gløersen (2004). *Stadspolitiska utblickar i Europa*. Boverket: Karlskrona.
- Braun, Kathrin & Susanne Schultz (2010). "... a certain amount of engineering involved": Constructing the Public in Participatory Governance Arrangements. *Public Understanding of Science* 19:4, 403–419.
- Braun, Bruce & Sarah Whatmore (2010). The Stuff of Politics: An Introduction. Teoksessa Bruce Braun & Sarah Whatmore (toim.): *Political Matter. Technoscience, Democracy and Public Life*. Minneapolis: University of Minnesota Press, ix–xl.
- Bridges, Amy (1984). *A City in the Republic, Antebellum New York and the Origins of Machine Politics*. Cambridge: University Press.
- Butler, Judith (1990). *Gender Trouble: feminism and the subversion of identity*. New York: Routledge.
- (1993). *Bodies that matter: on the discursive limits of "sex"*. New York: Routledge.
- Bäcklund, Pia & Jouni Häkli & Harry Schulman (toim.) (2002). *Osalliset ja osajat. Kansalliset kaupungin suunnittelussa*. Helsinki: Gaudeamus.
- Cartwright, Nancy (1989). *Nature's Capacities and their Measurement*. Oxford: Clarendon Press.
- Cohen, Michael D. & James G. March & Johan P. Olsen (1972). A garbage can model of organizational choice. *Administrative Science Quarterly* 17:1, 1–25.
- Cooper, Philip J. & Claudia Maria Vargas (2004). *Implementing Sustainable Development: From Global Policy to Local Action*. Oxford: Rowman & Littlefield Publishers, Inc.
- Crombie, Alistair C. (1994). *Styles of Scientific Thinking, Vol. I-III*. Lontoo: Duckworth.
- Crouch, Colin (2004). *Post-Democracy*. Cambridge: Polity.
- Crozier, Michael (2007). Recursive Governance: Contemporary Political Communication and Public Policy. *Political Communication*. 24:1, 1–18.
- Czechowski, Daniel & Thomas Hauck & Georg Hausladen (2012). *Designing nature as infrastructure. Symposium proceedings*. Technische Universität München: Faculty of Architecture.
- Dahlgren, Peter (2009). The troubling Evolution of Journalism. Changing Faces of Journalism. *Tabloidization, Technology and Truthiness*. Philadelphia: Routledge.
- della Porta, Donatella & Diani, Mario (1999). *Social Movements: an introduction*. Oxford: Blackwell.
- della Porta, Donatella & Tarrow, Sydney (toim.) (2005). *Transnational Protest and Global Activism*. Oxford: Rowman & Littlefield publishers Inc.
- Dewey, John (1991/1927). *The Public and Its Problems*. Athens, OH: Swallow/ Ohio University Press.
- van Dijk, Terry (2011). Imagining future places: How designs co-constitute what is, and thus influence what will be. *Planning Theory* 10:2, 124–143.

- Douglas, Mary (1986). *How Institutions Think*. Syracuse: Syracuse University Press.
- Downs, Anthony (1967). *Inside Bureaucracy*. Boston: Little Brown & Co.
- Dreyfus, Hubert (1972). *What Computers Can't Do*. New York: MIT Press.
- Dryzek, John (2006). Policy Analysis as Critique. Teoksessa Michael Moran & Martin Rein & Robert E. Goodin (toim.): *The Oxford Handbook of Public Policy*. Oxford: Oxford University Press. 190–206.
- Dunn, William (2001). Using the method of context validation to mitigate type III errors in environmental policy analysis. Teoksessa Matthijs Hisschemöller & Rob Hoppe & William Dunn & Jerome Ravetz (toim.): *Knowledge, Power, and Participation in Environmental Policy Analysis. Policy Studies Review Annual 12*. New Brunswick: Transaction Publishers, 417–436.
- Dyke, Chuck (1981). *Philosophy of Economics*. Englewood Cliffs, NJ: Prentice-Hall.
- (1988). *The Evolutionary Dynamics of Complex Systems. A Study in Biosocial Complexity*. New York: Oxford University Press.
- (1993). Extralogical Excavations. Philosophy in the Age of Shovelry. Teoksessa John Caputo & M. Yount (toim.): *Foucault and the Critique of Institutions*. Philadelphia: Pennsylvania State University Press, 102–126.
- (2006). Natural Speech: a Hoary Story. Teoksessa Yrjö Haila & Chuck Dyke (toim.): *How Nature Speaks. The Dynamics of the Human Ecological Condition*. Durham, NC: Duke University Press, 66–77.
- Dyrberg, Torben Beck (1997). *The Circular Structure of Power : Politics, Identity, Community*. Lontoo: Verso.
- Easton, David (1965). *A Systems Analysis of Political Life*. New York: Wiley.
- Edelman, Murray (1964). *The Symbolic Uses of Politics*. Urbana: University of Illinois Press.
- Ekeland, Ivar (1990). *Ennakoimattoman matematiikka*. Helsinki: Art House.
- (2004). *Paras mahdollisista maailmoista Matematiikka ja kohtalo*. Helsinki: Art House.
- Elster, Jon (1998). *Deliberative Democracy*. Cambridge: Cambridge University Press.
- Esping-Andersen, Gøsta (1990). *The Three Worlds of Welfare Capitalism*. Cambridge: Polity Press & Princeton: Princeton University Press.
- Ewald, François (1995/1989). Vakuutusyhteiskunta. Teoksessa Risto Eräsaari & Keijo Rahkonen (toim.): *Hyvinvointivaltion tragedia. Keskustelua eurooppalaisesta hyvinvointivaltiosta*. Helsinki: Gaudeamus, 73–86.
- Felt, Ulrike & Maxiilian Fochler (2010). *Machineries for making publics: Inscribing and De-scribing Publics in Public Engagement*. Wien: Minerva.
- Fielding, Michael (2006): Leadership, Personalization and high performance schooling: naming the new totalitarianism. *School Leadership and Management* 26:4, 347–369.

- Fischer, Frank (2003). *Reframing Public Policy: Discursive Politics and Deliberative Practices*. Oxford: Oxford University Press.
- Fischer, Frank & Forester, John (toim.) (1993) *The Argumentative Turn in Policy Analysis and Planning*. Durham, NC: Duke University Press.
- Fischer, Frank & Herbert Gottweis (2012). *The Argumentative Turn Revisited. Public policy as Communicative Practice*. Durham, NC: Duke University Press.
- Flyvbjerg, Bent (1998). *Rationality and Power: Democracy in Practice*. Chicago: The University of Chicago Press.
- (2001) *Making Social Science Matter: Why Social Inquiry Fails and How It Can Succeed Again*. Cambridge: Cambridge University Press.
- Flyvbjerg, Bent & Nils Bruzelius & Werner Rothengatter (2003). *Megaprojects and Risk. An Anatomy of Ambition*. Cambridge: Cambridge University Press.
- Flyvbjerg, Bent & Todd Landman & Sanford Schram (2012). *Real Social Science*. Cambridge: Cambridge University Press
- Foucault, Michael (1998). *The History of Sexuality: The Will to Knowledge*. Lontoo: Penguin.
- (2005). *Tiedon arkeologia*. Suom. Tapani Kilpeläinen. Tampere: Vastapaino.
- Fraser, Nancy (1998). From Redistribution to Recognition? Dilemmas of Justice in a “Post-Socialist” Age. Teoksessa Cynthia Willett (toim.): *Theorizing Multiculturalism: A Guide to the Current Debate*. Oxford: Blackwell Publishers, 19–49.
- (2003). Social justice in the age of identity politics: Redistribution, recognition and participation. Teoksessa Nancy Fraser & Axel Honneth (toim.): *Redistribution or recognition? A political-philosophical exchange*. Lontoo: Verso.
- (2008). *Scales of justice. Reimagining political space in a globalizing world*. Cambridge: Polity Press.
- Francis, Robert A. & Jamie Lorimer Mike Raco (2012). Urban ecosystems as ‘natural’ homes for biogeographical boundary crossings. *Transactions of the Institute of British Geographers* 37:2, 183–190.
- Fung, Archon (2003). Survey Article: Recipes for Public Spheres: Eight Institutional Design Choices and Their Consequences. *The Journal of Political Philosophy* 11:3, 338–367.
- (2006). Varieties of Participation in Complex Governance. *Public Administration Review* 66: Issue Supplement s1, 66–75.
- Fung, Archon & Mary Graham & David Weil (2007). *Full Disclosure: The Perils and Promise of Transparency*. New York: Cambridge University Press.
- Funtowicz, Silvio O. & Jerome R. Ravetz (1990). *Uncertainty and Quality in Science for Policy*. Dordrecht: Kluwer.
- (1991). A New Scientific Methodology for Global Environmental Issues. Teoksessa Robert Costanza (toim.): *Ecological Economics: The Science*

- and Management of Sustainability*. New York: Columbia University Press, 137–152.
- (1993). Science for the post-normal age. *Futures* 25:7, 739–755.
- (1994). The worth of a songbird. Ecological economics as a post-normal science. *Ecological Economics* 10:3, 197–207.
- Garfinkel, Alan (1981). *Forms of Explanation. Rethinking the Questions in Social Theory*. New Haven: Yale University Press.
- du Gay, Paul (2000). *In Praise of Bureaucracy: Weber – Organization – Ethics*. Lontoo: Sage.
- Georgescu-Roegen, Nicholas (1971). *The Entropy Law and the Economic Process*. Cambridge, MA: Harvard University Press.
- Van Gerven, Minna (2008). Sosiaalipoliittisten reformien voittajat ja häviäjät Euroopassa. Työttömyysturvalain muutokset ja kohdistuminen Isossa-Britanniassa, Alankomaissa ja Suomessa 1980–2006. *Yhteiskuntapolitiikka* 73:6, 595–608.
- Getimis, Panagiotis & Hubert Heinelt & David Sweeting (2006). Introduction and Main Findings. Teoksessa Hubert Heinelt & David Sweeting & Panagiotis Getimis (toim.): *Legitimacy and Urban Governance. A cross-national comparative study*. Lontoo: Routledge, 3–21.
- Gigenrenzer, Gerd & Zeno Swijtink & Theodore Porter & Lorraine Daston & John Beatty & Lorenz Krüger (1989). *The Empire of Chance. How Probability Changed Science and Everyday Life*. Cambridge: Cambridge University Press.
- Gomart, Emilie & Maarten Hajer (2003). Is That Politics? For an Inquiry Into Forms in Contemporary Politics. Teoksessa Bernward Joerges & Helga Nowotny (toim.): *Social Studies of Science and Technology: Looking Back Ahead*. Dordrecht: Kluwer Academic Publishers, 33–61.
- Goodin, Robert & John Dryzek (2006). Deliberative Impacts: The Macro-Political Uptake of Mini-publics. *Politics & Society* 34:2, 219–244.
- Goodin, Robert & Martin Rein & Michael Moran (2006). The Public and its Policies. Teoksessa Robert Goodin & Martin Rein & Michael Moran (toim.): *Oxford Handbook of Public Policy*. Oxford: Oxford University Press, 3–38.
- Griessler, Erich & Peter Biegelbauer & Janus Hansen & Anne Loeber (2012). *Citizen Participation in Decision-Making on Complex and Sensitive Issues? Experiences with Xenotransplantation*. Report of the Project “Impact of Citizen Participation on Decision-Making in a Knowledge Intensive Policy Field” (CIT-PART). Vienna, www.cit-part.at, 10.9.2012.
- Griggs, Steven & Aletta J. Norval & Hendrik Wagenaar (2014). *Practices of Freedom. Decentred Governance, Conflict and Democratic Participation*. New York: Cambridge University Press.
- Gärdenfors, Peter (2000). *Conceptual Spaces. The Geometry of Thought*. Cambridge, MA: The MIT Press.

- Habermas, Jürgen (1984). *The Theory of Communicative Action – Reason and the Rationalization of Society*. Cambridge: Polity Press.
- Hacking, Ian (1990). *The Taming of Chance*. Cambridge: Cambridge University Press.
- Haila, Yrjö (1998). Political undercurrents of modern ecology. *Science as Culture* 7:4, 465–491.
- (2001a). Arvo on teonsana. *Tiede & edistys* 26:1, 10. artikkeli.
 - (2001b). Johdanto: Mikä ympäristö? Teoksessa Haila, Yrjö & Jokinen, Pekka (toim.) *Ympäristöpolitiikka. Mikä ympäristö, kenen politiikka?* Tampere: Vastapaino, 9–20.
 - (2002). Scaling Environmental Issues: Problems and Paradoxes. *Landscape and Urban Planning* 61:2-4, 59-70.
 - (2004). *Retkeilyn rikkaus. Luonto ympäristöhuolen aikakaudella*. Helsinki: Taide.
 - (2006) Foucault ja tieteellisen tiedon ulottuvuudet. *Tiede & edistys* 31:3, 9. artikkeli.
 - (2007) Luonnonsuojelun uusi poliittisuus. *Ympäristö ja Terveys* 38:4, 4–11.
 - (2008). Unity versus Disunity of Environmental Governance in the Baltic Sea Region. Teoksessa Joas, Marko & Detlef Jahn & Kristine Kern (toim.): *Governing a Common Sea. Environmental Politics in the Baltic Sea Region*. Lontoo: Earthscan, 193–212.
 - (2010). Ajattelun dynaamisuudesta. *Tiede & edistys* 35:4, 292–304.
- Haila, Yrjö & Chuck Dyke (2006). What to Say about Nature's "Speech". Teoksessa Yrjö Haila & Chuck Dyke (toim.): *How Nature Speaks. The Dynamics of the Human Ecological Condition*. Durham, NC: Duke University Press, 1–48.
- Haila, Yrjö & Tanja Helle & Ari Jokinen & Helena Leino & Nina Tynkkynen & Maria Åkerman (2009). Ympäristöpolitiikka: Miten ympäristön muuttumista voi hallita? Teoksessa Ilari Karppi & Lotta Sinervo (toim.): *Governance uuden hallintatavan jäsentyminen*. Tampere: Tampereen yliopisto, 159–190.
- Haila, Yrjö & Klaus Henle (2014). Uncertainty in biodiversity science, policy and management: a concetual review (manuscript).
- Haila Yrjö & Klaus Henle & Elia Apostopoulou & Iulia Aslaksen (2014). Coming across and coping with uncertainty in biodiversity praxis: perspectives from research (manuscript).
- Haila, Yrjö & Maria Kousis & Ari Jokinen & Nina Nygren & Katerina Psarikidou (2007). *Building Trust through Public Participation: Learning from Conflicts over the Implementation of the Habitats Directive*. Final report of WP 4 of the PAGANINI project (Participatory Governance and Institutional Innovation, EU 6th Framework Programme). <http://www.paganini-project.net/>, 21.12.2012.
- Haila, Yrjö & Pekka Jokinen (2001). *Ympäristöpolitiikka. Mikä ympäristö, kenen politiikka*. Tampere: Vastapaino.

- Hajer, Maarten (1995). *The Politics of Environmental Discourse. Ecological Modernization and the Policy Process*. Oxford: Clarendon Press.
- (2003a). A Frame in the Fields. Teoksessa Maarten Hajer & Hendrik Wagenaar (toim.): *Deliberative Policy Analysis: Understanding Governance in the Network Society*. Cambridge: Cambridge University Press.
 - (2003b). Policy without polity? Policy analysis and the institutional void. *Policy Sciences* 36:2, 175–195.
 - (2005). Coalitions, Practices, and Meaning in Environmental Politics. From Acid Rain to BSE. Teoksessa David Howarth & Jacob Torfing (toim.): *Discourse theory in European politics. Identity, policy and governance*. Basingstoke: Palgrave Macmillan, 297–315.
 - (2006) The Living Institutions of EU: Analysing Governance as Performance. *Perspectives on European Politics and Society* 7:1, 41–55.
 - (2009). *Authoritative Governance. Policy-Making in the Age of Mediatization*. Oxford: Oxford University Press.
- Hajer, Maarten & David Laws (2006). Ordering through Discourse. Teoksessa Michael Moran & Martin Rein & Robert Goodin (toim.): *The Oxford Handbook of Public Policy*. Oxford: Oxford University Press, 249–266.
- Hajer, Maarten & Justus Uitermark (2009). Performing Authority After the Assassination of Theo van Gogh. Teoksessa Maarten Hajer (toim.): *Authoritative Governance. Policy-making in the Age of Mediatization*. Oxford: Oxford University Press, 76–96.
- Hajer, Maarten & Hendrik Wagenaar (2003). *Deliberative Policy Analysis: Understanding Governance in the Network Society*. Cambridge: Cambridge University Press.
- Hakala, Salli (2011). Notkistuva politiikka. Teoksessa Anu Kantola (toim.): *Hetken hallitsijat. Julkinen elämä notkeassa yhteiskunnassa*. Helsinki: Gaudeamus, 89–114.
- Hall, Stuart (1999). *Identiteetti*. Tampere: Vastapaino.
- Hay, Colin (2002). *Political Analysis, A Critical Introduction*. Houndmills, Basingstoke: Palgrave.
- Heikkinen, Hannu (2007). Toimintatutkimuksen lähtökohdat. Teoksessa Hannu Heikkinen & Esa Rovio & Leena Syrjälä (toim.): *Toiminnasta tietoon. Toimintatutkimuksen menetelmät ja lähestymistavat*. Helsinki: Kansanvalistusseura, 16–38.
- Heinonen, Veikko (2011). *Suomalaisen turvallisuuspolitiikan tila. Suomalaisen 2000-luvun alun turvallisuuspoliittisen debatin käsiteanalyttinen tarkastelu*. Jyväskylä studies in education, psychology and social research 416. Jyväskylä: Jyväskylän yliopisto.
- Hemmo, Mika (2005). *Vahingonkorvausoikeus*. Porvoo: Sanoma Pro Oy.
- Hendricks, Carolyn, M. (2009). The Democratic Soup: Mixed Meanings of Political Representation in Governance Networks. *Governance* 22:4, 689–715.

- Hiilamo, Heikki (2012). Sata euroa? – miksi ja miten perusturvaa korotettiin. *Yhteiskuntapolitiikka* 77:1, 95–102.
- Hirsjärvi, Sirkka & Helena Hurme (2009). *Tutkimushaastattelu. Teemahaastattelun teoria ja käytäntö*. Helsinki: Gaudeamus.
- Hirst, Paul (2000). Democracy and Governance. Teoksessa Pierre, John (toim.): *Debating Governance. Authority, Steering, and Democracy*. Oxford: Oxford University Press.
- Hix, Simon (2008). *What's Wrong with the European Union and How to Fix it?* Cambridge: Polity Press.
- Hodder, Ian (1990). *The Domestication of Europe. Structure and Contingency in Neolithic Societies*. Oxford: Blackwell.
- Hoikkala, Tommi & Salasuo, Mikko (toim.) (2006). *Prekaariruoska? Portfoliopolvi, perustulo ja kansalaistoiminta*. Nuorisotutkimusverkoston ja nuorisotutkimusseuran verkkojulkaisusarjan julkaisu. [http://www.nuorisotutkimusseura.fi/prekaariruoska.pdf]
- Honkanen, Pertti & Jussi Tervola (2012). *Vuoden 2012 perusturvamuutoksien vaikutukset*. Nettityöpapereita 35/2012. Helsinki: Kelan tutkimusosasto.
- Howarth, David & Jacob Torfing (toim. 2005). *Discourse theory in European politics. Identity, policy and governance*. Basingstoke: Palgrave Macmillan.
- Howarth, David & Yannis Stavrakakis (2000). Introducing discourse theory and political analysis. Teoksessa David Howarth & Aletta J. Norval & Yannis Stavrakakis (toim.): *Discourse theory and political analysis. Identities, hegemonies and social change*. Manchester: Manchester University Press, 1–23.
- Huber, Joseph (2000): Towards Industrial Ecology: Sustainable Development as a Concept of Ecological Modernization. *Journal of Environmental Policy and Planning* 2:4, 269–285.
- Hudson, John & Stuart Lowe (2009). *Understanding the Policy Process: Analysing Welfare Policy and Practice*. Southampton: Hobbs the Printers.
- Häikiö, Liisa (2005). *Osallistumisen rajat. Valta-analyysi kestävän kehityksen suunnittelusta Tampereella*. Tampere: Tampere University Press.
- (2007). Expertise, representation and the common good: Grounds for legitimacy in the urban governance network. *Urban Studies* 44:11, 2147–2162.
- (2010). The Diversity of Citizenship and Democracy in Local Public Management Reform. *Public Management Review* 12:3, 363–384.
- (2012a). From Innovation to Convention: Legitimate Citizen Participation in Local Governance. *Local Government Studies* 38:4, 415–435.
- (2012b). Kestävä kehitys: Utopia kehittyvästä ja kestävästä kansalaisten yhteiskunnasta. Teoksessa Tuula Helne & Tiina Silvasti (toim.): *Yhteyksien kirja*. Helsinki: Kelan tutkimusosasto, 150–158.
- Häikiö, Liisa & Anneli Anttonen (2011). Local welfare governance structuring informal carers' dual position. *International Journal of Sociology and Social Policy* 31:3-4, 185–196.

- Häyhtiö, Tapio (2010). Demokratiaa vai toimintaa? *Näkökulmia kansalaislähtöisen verkkopolitiikan teoriaan ja käytäntöön*. Acta Universitatis Tamperensis; 1535. Tampere: Tampere University Press.
- Ilmonen Kaj & Siisiäinen, Martti (toim.) (1998). *Uudet ja vanhat liikkeet*. Tampere: Vastapaino.
- Ingram, Helen & Anne Schneider (1990). Improving implementation through framing smarter statutes. *Journal of Public Policy* 10:1, 67–88.
- Innes, Judith & David Booher (2010). *Planning with complexity: An introduction to collaborative rationality for public policy*. Lontoo: Routledge.
- Irwin, Alan (2001). Constructing the scientific citizen: Science and Democracy in the Biosciences. *Public Understanding of Science* 10(1), 1–18.
- Irwin, A. & Mike Michael (2003). *Science, Social Theory and Public Knowledge*. Berks: Open University Press/McGraw-Hill.
- Irwin, Alan & Brian Wynne (1996). *Misunderstanding Science?: The Public Reconstruction of Science and Technology*. Cambridge: Cambridge University Press.
- Jabareen, Yosef (2008). A new conceptual framework for sustainable development. *Environment, Development, Sustainability* 10:2, 179–192.
- Jasanoff, Sheila (1990). *The fifth Branch: Science Advisers as Policymakers*. Harvard: Harvard University Press.
- (2003). In a constitutional moment: Science and social order at the millennium. Teoksessa Helga Nowotny & Bernward Joerges (toim.): *Social Studies of Science and Technology: Looking Back Ahead*. Dordrecht: Kluwer Academic Publishers.
- Jasanoff, Sheila & Marybeth Long Martello (2004). *Earthly Politics. Local and Global in Environmental Governance*. MIT Press: Cambridge, MA.
- Johansson, Håkan & Bjørn Hvinden (2007). Opening citizenship: why do we need a new understanding of social citizenship? Teoksessa Bjørn Hviden & Håkan Johansson (toim.): *Citizenship in Nordic welfare states. Dynamics of choice, duties and participation in a changing Europe*. Milton Park: Routledge.
- John, Peter (1998). *Analysing Public Policy*. Lontoo: Continuum.
- Jokinen, Ari (2004). *Luonnonvarojen käytön ja dynamiikan hallinta yksityisillä*. Acta Universitatis Tamperensis, 1045. Tampere: Tampere University Press.
- (2011). Paikallisen vahvistumisen voimavarat: Kansalaiset luonnonsuojelun toimeenpanon tietokäytännöissä. Teoksessa Marja Alastalo & Maria Åkerman (toim.): *Tieto hallinnassa. Tietokäytännöt suomalaisessa yhteiskunnassa*. Tampere: Vastapaino, 63–90.
- Jokinen, Ari & Yrjö Haila & Nina V. Nygren (2009). Liito-oravan suojelu poliittisena prosessina ja yhteistoimintahankkeena Tampereen kaupunkiseudulla. *Ympäristöpolitiikan ja -oikeuden vuosikirja* 2009. Joensuu: Joensuun yliopisto, 7–68.

- Jokinen, Ari & Nina V. Nygren & Yrjö Haila & Marko Schrader (2007). Yhteiselo liito-oravan kanssa. Liito-oravan suojelun ja kasvavan kaupunkiseudun maankäytön tarpeiden yhteensovittaminen. *Suomen ympäristö* 20/2007. Tampere: Yliopistopaino.
- Jokinen, Ari & Ari Nikula & Nina V. Nygren & Piia Tersa & Yrjö Haila (2010). Liito-oravan elinympäristöjen mallitus ja ennakointi Tampereen kaupunkiseudulla. *Suomen ympäristö* 11/2010. Sastamala: Vammalan kirjapaino OY.
- Jokinen, Ari & Eveliina Asikainen & Pertti Ranta & Ville Viljanen (2012). Ekologisen tiedon visualisointi ja rajatyö kaupunkiluonnon hallinnassa. *Yhdyskuntasuunnittelu* 50:1, 7–22.
- Jolkkonen Arja & Pertti Koistinen & Arja Kurvinen (2012). Reemployment of Displaced Workers : the Case of a Plant Closing on a Remote Region in Finland. *Nordic Journal of Working Life Studies* 2:1, 81–100.
- Julkunen, Raija (2010). Sukupuolen järjestykset ja tasa-arvon paradoksit. Tampere: Vastapaino.
- Juppi, Pirita & Peltokoski, Jukka & Pyykkönen, Miikka (2003). *Uutta Liikeshdintää, uusia näkökulmia. Liike-elämää. Vastakulttuurinen radikalismi vuosituhannen vaihteessa*. Jyväskylä: SoPhi.
- Jääsaari, Johanna & Ullamaija Kivikuru & Minna Aslama & Laura Juntunen (2010). Median tuottama kansalaisuus: Tulkintaa raameista ja rakenteista. Teoksessa Petteri Pietikäinen (toim.): *Valta Suomessa*. Helsinki: Gaudeamus, 210–228.
- Kahneman, Daniel (2011). *Thinking, Fast and Slow*. London: Allen Lane.
- (2000). *Choices, Values, and Frames*. Cambridge: Cambridge University Press.
- Kangas, Olli (2004). Institutional Development of sickness cash-benefits in 19 OECD countries. *Social Policy & Administration* 38:2, 190–203.
- (2006). Poliittikka ja sosiaaliturva Suomessa. Teoksessa Tapani Paavola ja Olli Kangas (toim.): *Eduskunta hyvinvointivaltion rakentajana*. Helsinki: Edita.
- Kantola, Anu (toim.) (2011a). *Hetken hallitsijat. Julkinen elämä notkeassa yhteiskunnassa*. Helsinki: Gaudeamus.
- (2011b). Tyhjää vai täyttä julkista elämää? Teoksessa: Kantola, Anu (toim.): *Hetken hallitsijat. Julkinen elämä notkeassa yhteiskunnassa*. Gaudeamus, Helsinki, 164–179.
- Karppi, Ilari & Lotta-Maria Sinervo (toim.) (2009). *Governance. Uuden hallintatavan jäsentyminen*. Tampere: Tampereen yliopisto, Hallinto-tieteiden keskus
- Karvonen, Erkki (1999). *Elämää mielikuvayhteiskunnassa. Imago ja maine menestystekijöinä myöhäismodernissa maailmassa*. Helsinki: Gaudeamus.
- Kazepov, Yuri & Alan Scott & Hilary Silver (2010). Symposium of Urban Participation. *International Journal of Urban and Regional Research*, 34:3.

- Kerkkäinen, Anu (2010). *Ilmastonmuutoksen hallinnan politiikka. Kansainvälisen ilmastokysymyksen haltuunotto Suomessa. Acta Universitatis Tampereensis, 1549. Tampere: Tampere University Press.*
- Keskitalo, Elsa (2007). Individualizing welfare provision: the integrated approach of the Finnish activation reform. Teoksessa Bjørn Hvinden & Håkan Johansson (toim.): *Citizenship in Nordic welfare states. Dynamics of choice, duties and participation in a changing Europe.* Lontoo: Routledge.
- Klausen, Jan Erling & David Sweeting & Joanna Howard (2006). Community involvement and legitimation in urban governance: an empirical analysis. Teoksessa Hubert Heinelt & David Sweeting & Panagiotis Getimis (toim.): *Legitimacy and Urban Governance. A cross-national comparative study.* Lontoo: Routledge.
- Klein, Rudolf & Theodore Marmor (2006). Reflections on Public Policy Analysis: Putting Together Again. Teoksessa Michael Moran & Martin Rein & Robert E. Goodin (toim.): *Oxford Handbook of Public* Oxford: Oxford University Press, 892–912.
- Knight, Frank (1921). *Risk, uncertainty and profit.* Boston: Houghton Mifflin.
- Kohler-Koch, Beate (2001): The Commission White Paper and the Improvement of European Governance. Symposium Mountain or Molehill? A Critical Appraisal of the Commission White Paper on Governance. *Jean Monet Working Paper* 6/01.
- (2010): Civil Society and EU Democracy: ‘astroturf’ representation? *Journal of European Public Policy* 17:1, 100–116.
- Koistinen, Pertti (2007). Eliitin paradigma työ- ja sosiaaliturvapolitiikassa. *Yhteiskuntapolitiikka* 72: 2, 158–165.
- Koivunen, Anu & Mikko Lehtonen (toim.) (2011). *Kuinka meitä kutsutaan? Kulttuuriset merkityskamppailut nyky-Suomessa.* Tampere: Vastapaino.
- Kojo, Marjaana (2012). Pause päällä. Työn ja koulutuksen ulkopuoliset jaksot nuorten elämänculussa. *Janus – Sosiaalipolitiikan ja sosiaalityön aikakauslehti* 20:2, 94–110.
- Kooiman, Jan (1993). *Modern Governance. New Government-Society Interactions.* Lontoo: Sage.
- (2003). *Governing as Governance.* Lontoo: Sage.
- Kosonen, Pekka (1998). *Pohjoismaiset mallit murroksessa.* Tampere: Vastapaino.
- Kowarik, Ingo (2011). Novel urban ecosystems, biodiversity, and conservation. *Environmental Pollution* 159:8–9, 1974–1983.
- Krimsky, Sheldon & Dominic Golding (toim.) (1992). *Social Theories of Risk.* Westport, CT: Praeger.
- Kübler, Daniel & Hubert Heinelt (2005). Governance, Democracy and the Dynamics of Place. Teoksessa Hubert Heinelt & Daniel Kübler (toim.): *Metropolitan Governance. Capacity, Democracy and the Dynamics of Place.* Lontoo: Routledge/ ECPR Studies in European Political Science.
- Kübler, Daniel & Brigitte Schwab (2007). New Regionalism in Five Swiss Metropolitan Areas. An Assessment of Inclusiveness, Deliberation and

- Democratic Accountability. *European Journal of Political Research* 46:4, 473–502.
- Kuhn, Thomas S. (1994/1962). *Tieteellisten vallankumousten rakenne*. Helsinki: Art House.
- Kuivalainen, Susan (2010). Kestääkö suomalainen vähimmäisturva pohjoismaisen vertailun? Vertaileva analyysi vähimmäisturvan tasosta ja sen köyhyyttä ehkäisevästä vaikutuksesta neljässä Pohjoismaassa 1990–2005. *Yhteiskuntapolitiikka* 75:4, 377–388.
- Kukkonen, Jussi (2006). *Meidän maaseutemme, Maaseutu yhteisyyden ja muutoksen ilmentymänä sekä puolueiden erojen ja samankaltaisuuden ilmentäjänä*. Valtio-opin pro gradu – työ, Jyväskylän yliopisto, Yhteiskuntatieteiden ja filosofian laitos.
- Kuokkanen, Kanerva (2005). Kaupunkipolitiikan perusteluketjut ja käytännön toimet viidessä länsieurooppalaisessa maassa. *Acta* 172. Helsinki: Suomen Kuntaliitto.
- (2009). Urban Governance and Citizen Participation: An Analysis from the Perspectives of Effectiveness and Democracy. Teoksessa Frank Eckardt & Ingemar Elander (toim.): *Urban Governance in Europe*. Berlin: Berliner Wissenschaftsverlag, 49–69.
- (2013). Assessing the Democratic Qualities of Programmes and Projects: A Case of Finnish Urban Policy. *Scandinavian Journal of Public Administration* 17:2, 127–146.
- Kuula, Arja (1999). *Toimintatutkimus: kenttätöitä ja muutospyrkimyksiä*. Tampere: Vastapaino.
- Hanna Kuusela & Matti Ylönen (2013). *Konsulttidemokratia. Miten valtiosta tehdään tyhmä ja tehoton*. Helsinki: Gaudeamus.
- Kuusela, Hannu & Reijo Ollikainen (toim.) (2005). *Riskit ja riskienhallinta*. Tampere: Tampere University Press.
- Laclau, Ernesto & Chantal Mouffe (1985). *Hegemony and Socialist Strategy: Towards a Radical Democratic Politics*. Lontoo: Verso.
- Laine, Markus & Pekka Jokinen (2008). Poliitiikan ulottuvuudet. Teoksessa Yrjö Haila & Pekka Jokinen (toim.): *Ympäristöpolitiikka. Mikä ympäristö, kenen politiikka?* Tampere: Vastapaino.
- Laine, Markus & Lasse Peltonen (2003). *Ympäristökysymys ja aseveliakseli - Ympäristön politisoituminen Tampereella vuosina 1959–1995*. Tampere: Tampere University Press.
- Laine, Markus & Helena Leino & Minna Santaoja (2007). Keskustan rajattu merkitys. *Yhdyskuntasuunnittelu* 2007:1, 6–21.
- Laitinen, Lea & Lea Rojola (1998). *Sanan voima. Keskusteluja performatiivisuudesta*. Helsinki: Suomalaisen kirjallisuuden seura.
- Lappalainen, Pertti (2002). *Poliittisen tyylin taito*. Tampere: Vastapaino.
- (2007). Poliittinen toiminta tapauksena. Teoksessa Markus Laine & Jarkko Bamberg & Pekka Jokinen (toim.): *Tapaustutkimuksen taito*. Helsinki: Gaudeamus, 191–213.

- Lasswell, Harold (1951). The Policy Orientation. Teoksessa Daniel Lerner & Harold Lasswell (toim.): *Recent Developments in Scope and Method*. Stanford: Stanford University Press, 3–15.
- Latour, Bruno (1999). *Pandora's Hope. Essay on the Reality of Science Studies*. Cambridge & Lontoo: Harward University Press.
- Latour, Bruno & Emilie Hermant (1998). Paris: Lille Invisible. www.bruno-latour.fr/virtual/index.html, 12.1.2013.
- Latour, Bruno & Steve Woolgar (1979). *Laboratory Life: the social construction of scientific facts*. Lontoo: Sage.
- Law, John (2008). On Sociology and STS. *The Sociological Review* 56:4, 623–649.
- (2009). Actor Network Theory and Material Semiotics. Teoksessa Bryan S. Turner (toim.): *The New Blackwell Companion to Social Theory*. Massachusetts & Oxford: Blackwell Publishing, 141–158.
- Law, John & Annemarie Mol (2008). The Actor-Enacted: Cumbrian Sheep in 2001. Teoksessa Carl Knappett & Lambros Malafouris (toim.): *Material Agency: Towards a Non-Anthropocentric Approach*. New York: Springer, 57–77.
- Law, John & Vicky Singleton (2011). *ANT and politics: working in and on the world*. <http://www.sv.uio.no/sai/english/research/projects/newcomers/publications/working-papers-web/ant-and-politics.pdf>, 15.12.2012.
- Laws, Davis & Maarten Hajer (2006). Policy in Practice. Teoksessa Michael Moran & Martin Rein & Robert Goodin (toim.): *Oxford Handbook of Public Policy*. Orford: Oxford University Press, 409–424.
- Laws, David & Martin Rein (2003). Reframing Practice. Teoksessa Maarten Hajer & Hendrik Wagenaar (toim.): *Deliberative Policy Analysis. Understanding Governance in the Network Society*. Cambridge: Cambridge University Press, 172–206.
- Leftwich, Adrian (2004). *What is Politics?* Cambridge: Polity Press.
- Le Galès, Patrick (2005). Elusive Urban Policies in Europe. Teoksessa Yuri Kazepov (toim.): *Cities of Europe: Changing Contexts, Local Arrangements, and the Challenge to Urban Cohesion*. Malden: Blackwell Publishing.
- (2011). Policy Instruments and Governance. Teoksessa Mark Bevir (toim.): *The Sage Handbook of Governance*. Lontoo: Sage.
- Lehtonen, Mikko (1996). *Merkitysten maailma*. Tampere: Vastapaino.
- (2001). *Post Scriptum. Kirja medioitumisen aikakaudella*. Tampere: Vastapaino.
- Lehtonen, Mikko & Anu Koivunen (2011). Miltä tuntuu todella? Arjen kulttuuriset merkityskamppailut. Teoksessa Anu Koivunen & Mikko Lehtonen (toim.): *Kuinka meitä kutsutaan? Kulttuuriset merkityskamppailut nyky-Suomessa*. Tampere: Vastapaino, 7–40.

- Lehtonen, Pauliina (2013). *Julkisesti uskottavat. Kansalaisten kokemuksellinen tieto ja performatiiviset osallistumiskäytännöt*. Acta Universitatis Tampereensis 1802, Tampere: Tampere University Press.
- Leino, Helena (2006a). *Kansalaisosallistuminen ja kaupunkisuunnittelun dynamiikka*. Tampere: Tampere University Press.
- (2006b). Vallan dynamiikka Vuoreksessa – näkökulma kansalaisosallistumisen määrittelykamppailuun. *Yhdyskuntasuunnittelu* 44:1, 6–19.
- (2011). Kirkkojärvi katoaa luokituksistaan: asiantuntijatiedon haavoittuvuus. Teoksessa Alastalo Marja, Åkerman Maria (toim.): *Tieto hallinnassa: Tietokäytännöt suomalaisessa yhteiskunnassa*. Tampere: Vastapaino, 221–239.
- Leino, Helena & Markus Laine (2011). Do Matters of Concern Matter? Bringing Issues Back to Participation. *Planning Theory* 11:1, 89–103.
- Leino, Helena & Juha Peltomaa (2009). Kirkkojärven kirkastuminen – kansalaisten kokemuksellisen tiedon tuomat haasteet lähiluonnon hallinnassa. *Janus. Sosiaalipolitiikan ja sosiaalityön tutkimuksen aikakauslehti* 18:3, 219–230.
- Leontief, Wassily (1985). *Essays in Economics. Theories, Theorizing, Facts and Policis*. New York: Transaction Publishers.
- Leppälä, Enni & Ari Jokinen (2011). Kaupunkimetsä rakentamisen kohteena: toimintamahdollisuuksien muotoutuminen kavasuunnittelijoiden ja metsäammattilaisten välillä. *Kunnallistieteellinen aikakauskirja* 39:2, 158–177.
- Leubolt, Bernhard (2007). Contradictory Movements towards Social Emancipation. Governance and Democracy of the Local Scale. *Seminars of the Aegean "Changing European Space: Winners and Losers"*. 28.08.2007, Chania, Crete, Greece. Seminar paper.
- Levins, Richard (1966). The Strategy of Model Building in Population Biology. *American Scientist* 54:4, 421–431.
- Lezaun, Javier & Linda Soneryd (2007). Consulting citizens: technologies of elicitation and the mobility of publics. *Public Understanding of Science* 16:3, 279–297.
- Lindblom, Charles E. (1959). The Science of Muddling Through. *Public Administration Review* 19: 2, 79–88.
- Lipsey, Richard & Kevin Lancaster (1956-1957). The General Theory of Second Best. *Review of Economic Studies* 24:1, 11–32.
- Lipsky, Michael (1978). Standing the Study of Public Policy Implementation on Its Head. Teoksessa Walter Dean Burnham & Martha Wagner Weinberg (toim.): *Amerikan Politics and Public Policy*. Cambridge: MIT Press, 391–402.
- (1980). *Street Level Bureaucracy*. New York: Russell Sage Foundation.
- Lister, Ruth (2003). *Citizenship. Feminist perspectives*. Basingstoke: Palgrave Macmillan.

- Lloyd, Geoffrey Ernest Richard (1992/1966). *Polarity and Analogy. Two Types of Argumentation in Early Greek Thought*. Indianapolis: Hackett Publishing Co.
- Lomborg, Bjørn (toim. 2004). *Global Crises, Global Solutions*. Cambridge: Cambridge University Press.
- Lorenz, Edward (1993). *The Essence of Chaos*. Seattle: The University of Washington Press.
- Luhtakallio, Eeva (2010). Local Politicizations. A Comparison of Finns and French Practicing Democracy. University of Helsinki, Department of Social research. Sociology Research Reports no 265.
- Lunkka, Jukka-Pekka, (2008). *Maailman ilmastohistoria*. Helsinki: Gaudeamus.
- Luomala, Anne (2010). Poliitiikan mahdollisuudesta valtuuston talousarvio-kokouksessa. Hämeenlinna: Sosiaalikehitys.
- Maa- ja metsätalousministeriö (2011). Hirvieläinten aiheuttamat vahingot 2010. Tiedote. http://www.mmm.fi/fi/index/etusivu/tiedotteet/110414_hirvivahingot.html, 10.8.2012.
- Maanselkä, Asmo (2007). *Tekijänoikeuslaki eduskunnan käsittelyssä. Digitaalisten oikeuksien hallinnan teknologiat päätöksenteon kohteena*. Valtio-opin ja tietojärjestelmätieteen pro gradu – työ, Jyväskylän yliopisto, Yhteiskuntatieteiden ja filosofian laitos.
- MacLeod, Gordon (2011). Urban Politics Reconsidered: Growth Machine to Post-democratic City? *Urban Studies* 48:12, 2629–2660.
- Majone, Giandomenico (1989). *Evidence, Argument, and Persuasion in the Policy Process*. New Haven: Yale University Press.
- Manin, Bernard (1997). *The Principles of Representative Government*. Cambridge: Cambridge University Press.
- March, James & Johan Olsen (2006). The Logic of Appropriateness. Teoksessa Michael Moran & Martin Rein & Robert Goodin (toim.): *Oxford Handbook of Public Policy*. Oxford: Oxford University Press, 689–708.
- Marks, Gary & Liesbet Hooghe & Kermit Blank (1996). European integration from the 1980s: state-centric vs. multi-level governance. *Journal of Common Market Studies* 34:3, 341–378.
- Marres, Noortje (2007). The Issues deserve more credit: Pragmatist contributions to the study of public involvement in controversy. *Social Studies of Science* 37:5, 759–780.
- (2012). *Material Participation. Technology, the Environment and Everyday Publics*. Hampshire: Palgrave Macmillan.
- Marzetti Dall'Aste Brandolini, Silva & Roberto Scazzieri (toim.) (2011). *Fundamental Uncertainty. Rationality and Plausible Reasoning*. Lontoo: Palgrave Macmillan.
- Maxin, Laura & Jeroen van der Sluijs (2011). Quality in environmental science for policy: Assessing as a component of policy analysis. *Environmental Science and Policy* 14, 482–492.

- Matland, Richard (1995). Synthesizing the implementation literature: the ambiguity-conflict model of policy implementation. *Journal of Public Administration Research and Theory* 5:2, 145–174.
- Michael, Mike (2009).) Publics performing publics: of PiGs, PiPs and politics. *Public Understanding of Science* 18:5, 617–631.
- (2012). ”What Are We Busy Doing?”: Engaging the Idiot. *Science, Technology & Human Values* 2012/37, 528–554.
- Mikkeli, Heikki & Jussi Pakkasvirta (2007). *Tieteiden välissä? Johdatus monitieteisyyteen, tieteidenvälisyyteen ja poikkitieteisyyteen*. Helsinki: WSOY.
- Mischen, Pamela & Thomas A. P. Sinclair (2007). Making implementation more democratic through action implementation research. *Journal of Public Administration Research and Theory* 19:1, 145–164.
- Moisio, Pasi (2009). Vähimmäisturva ja köyhyysraja Suomessa. Selvitys sosiaaliturvan kokonaisuudistus (Sata) –komitealle. www.stm.fi/c/document_library/get_file?folderId=42733&name=DLFE-7017.pdf, 10.10.2012.
- Mol, Annemarie (2002). *The Body Multiple. Ontology in medical practice*. Durham: Duke University Press.
- (2008). *The Logic of Care. Health and the problem of patient choice*. Oxon: Routledge.
- Moore, Alfred (2010). Beyond Participation: Opening up Political theory in STS. *Social Studies of Science* 40:5, 793–799.
- Müller, Norbert & Peter Werner & John Kelcey (toim.) (2010). *Urban Biodiversity and Design*. Oxford: Wiley-Blackwell.
- Neiman, Susan (2002). *Evil in Modern Thought. An Alternative History of Philosophy*. Princeton, NJ: Princeton University Press.
- Newman, Lenore & Ann Dale (2005). The role of agency in sustainable local community development. *Local Environment* 10:5, 477–486.
- Niemelä, Jari (toim.) (2011). *Urban Ecology: Patterns, Processes, and Applications*. Oxford: Oxford University Press.
- (2014) Ecology of urban green spaces: The way forward in answering major research questions. *Landscape and Urban Planning* 125, 298–303.
- Niemelä, Mikko & Raijas, Anu (2012). *Kohtuullinen kulutus ja perusturvan riittävyys. Näkökulmia kohtuullisen kulutuksen määrittelyyn ja mittamiseen*. Sosiaali- ja terveysturvan selosteita 80/2012. Helsinki: Kelan tutkimusosasto.
- Noro, Arto (2000). Aikalaismoitinto sosiologisen teorian kolmantena lajiittyyppinä. *Sociologia* 37:4, 321–329.
- North, Douglas (1981). *Structure and Change in Economic History*. New York: W.W. Norton & Co.
- Nousiainen, Marko (2011). Hallinta, osallistuminen ja toimijuus – Tulkintoja suomalaisen Leader-toiminnan poliittisuuksista. Mikkeli: Helsingin yliopisto, Ruralia -instituutti, Julkaisuja 24.

- Nowotny, Helga & Peter Scott & Michael Gibbons (2001). *Rethinking science: knowledge in an age of uncertainty*. Cambridge: Polity.
- Newman, Janet (2001). *Modernising Governance: New Labour, Policy and Society*. Lontoo: Sage.
- Nygren, Nina V. (2005). Liito-orava kaavoituksessa – Ojalan tapaus Tampe-reella. *Yhdyskuntasuunnittelu-lehti*, 2005:2, 27–43.
- (2007). Maankäytön suunnitteluvara liito-oravakonflikteissa. *Ympäristö ja terveys* 38:4, 34–40.
- (2013) *Liito-oravan suojelun poliittinen prosessi ja suunnitteluvara Tampereen kaupunkiseudulla*. Acta Universitatis Tampereensis 1859. Väitöskirja. Tampere: Tampere University Press.
- Nygren, Nina V. & Ari Jokinen (2013). Significance of affect and ethics in applying conservation standards: The practices of flying squirrel sur-veyors. *Geoforum* 46, 79–90.
- Nygren, Nina V. & Kaisa Littunen (2008). Dialogiset työpajat – maankäytön konflikteista suunnitteluvaran avartumiseen. *Oikeus* 37:4, 478–484.
- Nygrén, Tuire (2009). *Suomen hirvikannan säätely – biologiaa ja luonnonva-rapolitiikkaa*. PhD Dissertations in Biology. University of Joensuu, 64.
- Ojajarvi, Jussi (2008). Haluatko subjektiksi? Ideologinen kutsu ja yksilön uusliberalistinen hallinta: Jari Sarasvuo, Haluatko miljonääriksi? Ja Jyrki Tuularin pyydys. Teoksessa Jussi Ojajarvi & Liisa Seinby (toim.): *Minä ja markkinavoimat. Yksilö, kulttuuri ja yhteiskunta uusliberalismin valtakaudella*. Helsinki: Avain, 135–191.
- Ojajarvi, Jussi & Seinby, Liisa (2008). *Minä ja markkinavoimat. Yksilö, kulttuuri ja yhteiskunta uusliberalismin valtakaudella*. Helsinki: Avain.
- Paavola, Tapani (2006). Talouden kehitys ja talouspolitiikka hyvinvointival-tiokaudella. Teoksessa Tapani Paavola ja Olli Kangas (toim.): *Eduskunta hyvinvointivaltion rakentajana*. Helsinki: Edita.
- Palonen, Kari (1993). *Politikointi, politisointi, politiikka. Tulkinta politiikan ajatusmuodon peliaikailoista*. Jyväskylän yliopisto, Valtio-opin laitos, Opetusmoniste no 1.
- Papadopoulos, Yannis (2003). Cooperative Forms of Governance: Problems of Democratic Accountability in Complex Environments. *European Journal of Political research* 42:4, 73–501.
- (2007). Problems of Democratic Accountability in Network and Multilevel Governance. *European Law Journal* 13:4, 469–486.
- Papadopoulos, Yannis & Philippe Warin (2007). Are innovative, participatory and deliberative procedures in policy making democratic and effective? *European Journal of Political Research* 46:4, 445–472.
- Parsons, Wayne (1995). *Public Policy: an Introduction to the theory and practice of policy analysis*. Lontoo: Edward Elgar Publishing.
- Pekonen, Kyösti (1995). *Kohti uutta hallinta-ajattelua julkisessa hallinnossa?* Helsinki: Hallinnon kehittämiskeskus.
- (2005). *Suomalaisen hallitsemiskäsitteistön historia*. Helsinki: Yliopistopaino.

- Peltola, Taru (2007). *Paikallisen energiahuollon ympäristöpoliittinen liikkumavara: vaihtoehtoiset teknologiat, poliittiset käytännöt ja toimijuus*. Acta Universitatis Tamperensis 1203. Tampere: Tampere University Press.
- Perrow, Charles (1999). *Normal Accidents. Living with High-Risk Technologies*. Princeton, NJ: Princeton University Press.
- Peters, Guy (1978). *The Politics of Bureaucracy. A Comparative Perspective*. New York; Longman
- (1998). *Comparative Politics: Theory and Methods*. New York: New York University Press.
- Peters, Guy & Jon Pierre (2004). *Multilevel Governance and Democracy*. Oxford; Oxford University Press.
- Pierre, Jon (2000). *Debating governance. Authority, steering and democracy*. Oxford: University Press.
- Pinson, Gilles (2009). *Gouverner la ville par projet: Urbanisme et gouvernance des villes européennes*. Paris: Presses de Sciences Po.
- Platon (1978). *Teokset. Toinen osa*. Helsinki: Otava.
- Pólya, George (1954). *Mathematics and Plausible Reasoning. Volume I, Induction and Analogy in Mathematics*. Princeton, NJ: Princeton University Press.
- Porter, Theodore M. (1995). *Trust in Numbers. The Pursuit of Objectivity in Science and Public Life*. Princeton, NJ: Princeton University Press.
- Pressman, Jeffrey & Aaron Wildavsky (1973). *Implementation*. Berkeley: University of California Press.
- Prigogine, Ilya & Isabelle Stengers (1984). *Order out of Chaos. Man's New Dialogue with Nature*. New York: Bantam Books.
- Rabinow, Paul & William Sullivan (1979). *Interpretive Social Science: A Reader*. Berkeley: University of California Press.
- Raevaara, Eeva (2005). Tasa-arvo ja muutoksen rajat: Sukupuolten tasa-arvo poliittisena ongelmana Ranskan parité- ja Suomen kiintiökeskustelussa. Helsinki: Tasa-arvoasiain neuvottelukunta, Sosiaali- ja terveysministeriö.
- Ranta, Pertti & Ville Viljanen & Antti Tanskanen & Eveliina Asikainen, & Ari Jokinen (2012). Tampereen kasvit ja kaupunkiekologia. *Lutukka* 28:1, 3–17.
- Rantala, Kati & Pekka Sulkunen (2006). *Projektiyhteiskunnan kääntöpuolia*. Helsinki: Gaudeamus.
- Rasila, Viljo (1992). *Tampereen historia IV. Vuodesta 1944 vuoteen 1990*. Tampere: Tampereen kaupunki.
- Raunio, Helena (2002). Liito-orava suojelee metsiä? Tekniikka & Talous 7.5.2002. <http://www.tekniikkatalous.fi/incoming/article38489.ece>, 30.11.2012.
- Rein, Martin (1976). *Social Science and Public Policy*. New York: Penguin.
- (2006). Reframing Problematic Policies. Teoksessa Michael Moran & Martin Rein & Robert Goodin (toim.): *Oxford Handbook of Public Policy*. Orford: Oxford University Press, 389–408.

- Rein & Schön (1977). Problem Setting in Policy Research. Teoksessa Carol Weiss (toim.): *Using Social Research in Public Policy Making*. Lexington: D. C. Heath and Company.
- Rhodes, William (1997). *Understanding Governance: Policy Networks, Governance, Reflexivity and Accountability*. Suffolk: St. Edmundsbury Press.
- (2006). Policy Network Analysis. Teoksessa Michael Moran & Martin Rein & Robert Goodin (toim.): *Oxford Handbook of Public Policy*. Orford: Oxford University Press, 425–447.
- Ridell, Seija (2006). Yleisö. Teoksessa: Ridell, Seija & Väliaho, Pasi & Sihvonen, Tanja (toim.) *Mediaa käsittämässä*. Tampere: Vastapaino, 233–258.
- Ristikari, Tiina (2012). *Finnish Trade Unions and Immigrant Labor*. Migration Studies C 22. Helsinki: Siirtolaisuusinstituutti.
- Rossi, Leena-Maija (2010). Esityksiä, edustamista ja eroja: Representaatio on politiikkaa. Teoksessa Tarja Knuuttila & Aki Petteri Lehtinen (toim.): *Representaatio. Tiedon kivijalasta tieteiden työkaluksi*. Helsinki: Gaudeamus, 261–275.
- Rorty, Richard (1967). *The Linguistic Turn*. Chicago: University of Chicago.
- (1979). *Philosophy and the Mirror of Nature*. Princeton: Princeton University Press.
- Rykwert, Joseph (1988). *The Idea of a Town. The Anthropology of Urban Form in Rome, Italy and the Ancient World*. Cambridge, MA: The MIT Press.
- Rättälä, Tiina (2004). Kuokkavieraat, aktivistit, kansalaiset: keitä ovat kansanvallan tulevaisuuden tekijät? *Futura* 23:2, 82–89.
- (2012). *In Your Face! Analysing Public Political Performance as Communication*. Acta Universitatis Tamperensis 1781. Tampere: Tampere University Press.
- Saari, Juho (2009). Harvinainen hetki – tammikuu 2009 ja suomalaisen sosiaalipolitiikan tulevaisuus. *Yhteiskuntapolitiikka* 74:3, 239–255.
- Saltelli, Andrea & Marco Ratto & Terry Andres & Francesca Campolongo & Jessica Cariboni & Debora Gatelli & Michaela Saisana & Stefano Tarantola (2008). *Global Sensitivity Analysis: The Primer*. West Sussex: John Wiley & Sons Ltd.
- Sata -komitea (2009). *Sosiaaliturvan uudistamiskomitean (SATA) ehdotukset sosiaaliturvan uudistamiseksi*. Sosiaali- ja terveysministeriön selvityksiä 2009:62. www.stm.fi/c/document_library/get_file?folderId=1082856&name=DLFE-10834.pdf, 2.10.2011.
- Saward, Michael (1998). *The Terms of Democracy*. Cambridge: Polity Press.
- Schön, Donald (1979). Generative Metaphor. Teoksessa Andrew Ortony (toim.): *Metaphor and Thought*. Cambridge: Cambridge University Press.
- Scharpf, Fritz (1970). *Demokratietheorie zwischen Utopie und Anpassung*. Konstanz: Universitätsverlag.
- (1999). *Governing in Europe: Effective and Democratic?* Oxford: Oxford University Press.

- Schmidt, Vivien (2008). Discursive Institutionalism - The explanatory power of ideas and discourse. *Annual Review of Political Science* 11, 303–326.
- (2010). Democracy and Legitimacy in the European Union Revisited: Input, Output and ‘Throughput’. Paper prepared for the European Union Studies Association’s biannual meetings, Boston, MA, March 3–6, 2010.
- Schneider, Anne, Larson & Helen Ingram (1997). *Policy design for democracy*. Lawrence: University Press of Kansas.
- Scott, James C. (1998). *Seeing Like a State: How Certain Schemes to Improve the Human Condition Have Failed*. Durham: Yale University Press.
- Schumpeter, Joseph (1994/1954). *History of Economic Analysis*. Lontoo: Routledge.
- Schwartz-Shea, Peregrine & Dvora Yanow (2012). *Interpretative Research Design: Concepts and processes*. New York: Routledge.
- Shane, David Grahame (2005). Recombinant urbanism: conceptual modeling in architecture, urban design, and city theory. Chichester: John Wiley.
- Shotter, John & Björn Gustavsen (1999). The role of “dialogue conferences” in the development of “learning regions:” doing “from within” our lives together what we cannot do apart. The Centre for Advanced Studies in Leadership. Stockholm: Stockholm School of Economics.
- Silver, Hilary & Alan Scott & Yuri Kazepov (2010). Participation in Urban Contention and Deliberation. *IJURR* 34:3, 453–77.
- Simon, Herbert (1947). *Administrative Behaviour*. New York: MacMillan.
- Sintomer, Yves & Jacques de Maillard (2007). The limits to local participation and deliberation in the French ‘politique de la ville’. *European Journal of Political Research* 46:4, 503–529.
- Sjöblom Stefan (2011). Politikens projektifiering – om fenomenets innebörd och uttrycksformer. esitelmä konferenssissa XVI Nordic Political Science Congress, Vaasa 9–12.8.2011.
- Sjöblom, Stefan & Kjell Andersson & Erland Eklund & Sebastian Godenhjelm (toim.) (2006). Project Proliferation and Governance – The Case of Finland. Helsinki: Helsinki University Press.
- Smith, Leo (2007). *Chaos, A Very Short Introduction*. Oxford: Oxford University Press.
- Smith, Ian & Eileen Lepine & Marilyn Taylor (toim.) (2007). *Disadvantaged by Where You Live? Neighbourhood Governance in Contemporary Urban Policy*. Bristol: Policy Press.
- Soininvaara, Osmo (2010). *Sata –komitea. Miksi asioista päättäminen on niin vaikeaa*. Helsinki: Teos.
- Soja, Ed (1991). Inside Exopolis: Scenes from Orange County. Teoksessa Michael Sorkin (toim.): *Variations on a Theme Park: The New American City and the End of Public Space*. New York: Hill & Wang.
- Sosiaali- ja terveysministeriö (2007). *Kannustava ja oikeudenmukainen sosiaaliturva kaikille*. Tiedote 196/2007; 14.06.2007. www.stm.fi/tiedotteet/tiedote/-/view/1265141?cssType=text, 9.12.2012.

- Sotara, Markku (1996). *Kohti epäselvyyden hallintaa: Pehmeä strategia 2000-luvun alun suunnittelun lähtökohtana*. Acta Futura Fennica No 6. Jyväskylä: Finnpublishers.
- Star, Susan Leigh & Geoffrey Bowker (2000). *Sorting Things Out: Classification and its Consequences*. Massachusetts: MIT Press.
- Stranius, Leo & Laaksonen, Lasse (2011). *Verkkovaikuttamista 2010-luvulla. Selvitys verkossa pääosin tai kokonaan tapahtuvan yhdistystoiminnan mahdollistamisesta*. Helsinki: Oikeusministeriö.
- Stengers, Isabelle (2011). *Cosmopolitics II*. Minneapolis: University of Minnesota Press.
- Stewart, Ian (1989). *Does God Play Dice? The Mathematics of Chaos*. Oxford: Blackwell.
- Stiglitz, Joseph & Amartya Sen & Jean-Paul Fitoussi (2009). *Report of the Commission on the Measurement of Economic Performance and Social Progress*. <http://www.stiglitz-sen-fitoussi.fr/en/index.htm>, 27.12.2012.
- Stiglitz, Joseph (2012). *The Price of Inequality: The Avoidable Causes and the Invisible Costs of Inequality*. New York: Allen Lane.
- Stone, Clarence (1989). *Regime Politics*. Kansas: University Press.
- Stråth, Bo (2007). Democracy without Politics? The Tension between Rhetoric and Institutional Cover in the European Union: an Aspect of the Present Crisis of Legitimacy. Luento 24.10.2007, Jyväskylän Yliopisto.
- Su, Celina (2010). Marginalized stakeholders and performative politics: Dueling discourses in education policymaking. *Critical Policy Studies* 4:4, 362–383.
- Sulkunen, Pekka (2006). Projektiyhteiskunta ja uusi yhteiskuntasopimus. Teoksessa Kati Rantala & Pekka Sulkunen (toim.): *Projektiyhteiskunnan kääntöpuolia*. Helsinki: Gaudeamus, 17–38.
- Sutela, Marja (2001). Kuntalaisen roolin muutos: asukkaasta asiakkaaksi – tarkastelukohteena sosiaalihuollon asiakaslähtöisyys. *Oikeus* 4, 418–436.
- Särkelä, Riitta & Anne Eronen (2007). *Perusturvan pulmat ja uudistamisen vaihtoehdot*. Helsinki: Sosiaali- ja terveysturvan keskusliitto.
- Sørensen, Eva (2005). The democratic problems and potentials of network governance. *European Political Science* 4:3, 348–357.
- Sørensen, Eva & Jacob Torfing (2007). *Theories of Democratic Network Governance*. Basingstoke: Palgrave Macmillan.
- Tervonen-Goncalves, Leena & Eriikka Oinonen (2012). Vertailun valta. *Yhteiskuntapolitiikka* 77:1, 3–15.
- Tiihonen, Seppo (2004). *From Governing to Governance. A Process of Change*. Tampere: Tampere University Press.
- Torfing, Jacob (2005). Discourse theory: Achievements, Arguments, and Challenges. Teoksessa David Howarth & Jacob Torfing (toim.): *Discourse Theory in European Politics. Identity, policy and governance*. Basingstoke: Palgrave Macmillan, 1–32.

- Torgerson, Douglas (1985). Contextual Orientation in Policy Analysis: The Contribution of Harold D. Lasswell. *Policy Sciences* 18:3, 241–261.
- (2003). Democracy through policy discourse. Teoksessa Maarten Hajer & Hendrik Wagenaar (toim.): *Deliberative Policy Analysis. Understanding Governance in the Network Society*. Cambridge: Cambridge University Press, 139–171.
- Tuomala, Matti (2009). *Julkistalous*. Helsinki: Gaudeamus.
- Turnhout, Esther (2010). *Heads in the clouds: Knowledge democracy as a Utopia dream*. Berlin: Springer Berlin Heidelberg.
- Turhnout, Esther & Severine Van Bommel & Noelle Aarts (2010). How Participation Creates Citizens: Participatory Governance as Performative Practice. *Ecology and Society*. 15:4, 26–41.
- Turnpenny, John & Irene Lorenzoni & Mavis Jones (2009). Noisy and Definitively not Normal: Responding to Wicked Issues in the Environment, Energy and Health. *Environmental Science & Policy* 12, 347–358.
- Tversky, Amos & Daniel Kahneman (1974). Judgement under uncertainty: heuristics and biases. *Science* 185:4157, 1124–1131.
- Urbinati, Nadia & Mark Warren (2008). The Concept of Representation in Contemporary Democratic Theory. *The Annual Review of Political Science* 11:1, 387–412.
- Vadrot, Alice (2012). Biodiversity and society: Why should social sciences have a say? Innovation. *The European Journal of Social Science Research* 24:3, 211–216.
- Valve, Helena (2011). Muuntogeeniset koivut ja riskiarvioinnin politiikka. Teoksessa Marja Alastalo & Maria Åkerman (toim.): *Tieto hallinnassa. Tietokäytännöt suomalaisessa yhteiskunnassa*. Tampere: Vastapaino, 91–112.
- van der Sluijs, Jeroen & Arthur C. Petersen & Peter H. M. Janssen & James S. Risbey & Jerome R. Ravetz (2008). Exploring the quality of evidence for contested policy decisions. *Environmental Research Letters* 3, 024008 doi:10.1088/1748-9326/3/2/024008.
- Vartola, Juha (2009). Byrokratia modernin hallinnan muotona. Teoksessa Ilari Karppi & Lotta-Maria Sinervo (toim.): *Governance. Uuden hallintatavan jäsentyminen*. Tampere: Tampereen yliopisto: Hallintotieteiden keskus, 13–4.
- Vehmas, Jarmo (2002). *Rahat Ruotsiin ja päästöt Tanskaan: Suomen ympäristöperusteisen energiaverotuksen rekonstituutio 1993-96*. Tampere: Tampereen yliopisto.
- Viiri, Heli (2007). Syökö hirvi metsänuudistamisen monimuotoisuuden? *Metsätieteen aikakauskirja* 2/2007, 133–136.
- Vranken, Jan (2005). Changing Forms of Solidarity: Urban Development Programs in Europe. Teoksessa Yuri Kazepov (toim.): *Cities of Europe: Changing Contexts, Local Arrangements, and the Challenge to Urban Cohesion*. Malden: Blackwell Publishing.

- Wagenaar, Hendrik (2011). *Meaning in Action. Interpretation and Dialogue in Policy Analysis*. New York & Lontoo: M.E.Sharpe.
- Wagenaar, Hendrik & Noam Cook (2003). Understanding Policy Practices: Action, Dialectic and Deliberation in Policy Analysis. Teoksessa Maarten Hajer & Hendrik Wagenaar (toim.): *Deliberative Policy Analysis. Understanding Governance in the Network Society*. Cambridge: Cambridge University Press, 139–171.
- Warren, Mark (2009). Governance-Driven Democratization. *Critical Policy Studies* 3:1, 3–13.
- Weber, Max (1972). *Wirtschaft und Gesellschaft. Grundriss der Ersten Soziologie*. 5. painos. J.C.B. Mohr (Paul Siebeck), Tübingen; Mohr.
- Wessberg, Nina (2007). *Teollisuuden häiriöpäästöjen hallinnan kehittämis-haasteet*. Espoo: VTT Publications 650.
- Wildavsky, Aaron (1964). *The Politics of the Budgetary Process*. Boston: Little, Brown.
- Wynne, Brian (1991). Knowledges in Context. *Science, Technology, & Human Values* 16, 111–121.
- (1992). Risk and Social Learning: Reification to Engagement. Teoksessa Sheldon Krimsky & Dominic Golding (toim.): *Social Theories of Risk*. Westport, CT: Praeger, 275–297.
- (1997). Methodology and Institutions. Values as Seen from the Risk Field. Teoksessa John Foster (toim.): *Valuing Nature? Economics, Ethics and Environment*. London: Routledge, 135–152.
- (2001). Creating Public Alienation: Expert Cultures of risk and ethics on GMOs. *Science as Culture* 10:4, 445–481.
- (2003). Seasick on the Third Wave? Subverting the Hegemony of Propositionalism. *Social Studies of Science* 33:3, 401–417.
- Yanow, Dvora (1996). *How Does a Policy Mean? Interpreting Policy and Organizational Action*. Washington DC: Georgetown University Press
- (2000). *Conducting interpretive policy analysis*. California: Sage Publications.
- (2003). Accessing local knowledge. Teoksessa Maarten Hajer & Hendrik Wagenaar (toim.): *Deliberative Policy Analysis. Understanding Governance in the Network Society*. Cambridge: Cambridge University Press, 228–246.
- (2010). Form Follows Function? *Public Administration Review* 70:1, 156–158.
- Yanow, Dvora & Peregrine Schwartz-Shea (2006). *Interpretation and Method. Empirical Research Methods and the Interpretive Turn*. New York: M.E. Sharpe.
- Ylä-Anttila, Tuomas (2010). *Politiikan paluu. Globalisaatioliike ja julkisuus*. Tampere: Vastapaino.
- Ylönen, Marja (2011). *Saatumisen kontrollin ideologia. Vesien saatumisen ja vesirikosten kontrolli Suomessa vuosina 1960–2000*. Jyväskylä: Jyväskylän Yliopisto

- Ympäristöministeriö (2007). *Kunnat voivat vaikuttaa asemakaavoituksen kestoan*. Tiedote 20.2.2007.
- Zolo, Danilo (2001). Democracy, Communication, and Globalization. Teoksessa Kate Nash & Alan Scott (toim.): *Blackwell Companion to Political Sociology*. Oxford: Blackwell.
- Åkerman, Maria (2006). *Tiedon tuotannon käytännöt ja ympäristöpoliittinen toimijuus. Rajaamisen ja yhdistämisen politiikka*. Acta Universitatis Tamperensis 1139. Tampere: Tampere University Press.
- Åkerman, Maria & Aino Kilpiö & Taru Peltola (2010). Institutional change from the margins of natural resource use: The emergence of small-scale bioenergy production within industrial forestry in Finland. *Forest Policy and Economics* 12:3, 181–188.

Lait ja asiakirjat

- Biodiversiteettisopimus (CBD) 1993. www.cbd.int/convention/, 26.1.2013.
- Direktiivi 2003/87/EY: Euroopan parlamentin ja neuvoston direktiivi 13.10.2003 kasvihuonekaasujen päästöoikeuksien kaupan järjestelmän toteuttamisesta yhteisössä.
- KOM 2001/581. Euroopan yhteisöjen komission ehdotus Euroopan parlamentin ja neuvoston direktiiviksi kasvihuonekaasujen päästöjen päästöoikeuksien kaupan järjestelmän toteuttamisesta yhteisössä ja neuvoston direktiivin 96/61/EY muuttamisesta.
- 2003/... Euroopan parlamentin ja neuvoston direktiivi kasvihuonekaasujen päästöoikeuksien kaupan järjestelmän toteuttamisesta yhteisössä annetun direktiivin 2003/.../EY muuttamisesta Kioton pöytäkirjan hankemekanismin osalta. KOM/2003/0403.
- EU:n luontodirektiivin IV(a) -liite. 92/43/ETY. Suojellut eläinlajit.
- Kansalaisvaikuttamisen politiikkaohjelmaan (2003–2007). Vanhasen hallitus.
- Kioton pöytäkirja 2002/358/EY. Yhdistyneiden Kansakuntien ilmastonsuostosta koskeva puitesopimus.
- Maa- ja metsätalousministeriön määräyskokoelma N:o 29/01. Maa- ja metsätalousministeriön määräys hirvieläinten aiheuttamien metsävahinkojen arvioimisesta ja korvausten laskemisesta.
- Maa- ja metsätalousministeriön päätös metsälain soveltamisesta N:o 224/1997.
- Pääkaupunkiseudun kaupunkiohjelma 2005–2007: Hankerekisteri. Osoitteessa http://www.pkskaupunkiohjelma.fi/hr_02_16.html. Viitattu 1.5.2011. Sivusto ei ole enää käytössä.
- Pääkaupunkiseudun kaupunkiohjelma 2005–2007a. Ohjelmaehdotus. Ollut ladattavissa osoitteessa <http://www.pkskaupunkiohjelma.fi/>. Viitattu 1.5.2011. Sivusto ei ole enää käytössä.
- Pääkaupunkiseudun kaupunkiohjelma 2005–2007b. Kaupunkiohjelman verkkosivut osoitteessa <http://www.pkskaupunkiohjelma.fi/>. Viitattu 1.5.2011. Sivusto ei ole enää käytössä.

Riistavahinkolaki 27.2.2009/105.
Suomen hallituksen esitys päästökauppalaiksi, 49/2004.
Valtioneuvoston asetus riistavahingoista 12.5.2010/367.